

Wäljasuurtükiwäe arendamine ja tema taktiline kasutamine lahingwäljal XIX aastasajal *).

Lühike ajalooline ülewaade.

G. Leets.

Kui omapärast iseseiswat wäeliiki wäljasuurtükiwäge taktikas ei tunta. Iwan Hirmsa, Gustaw Adolphi ning Friedrich Suure wägede sõjakäikudes ja lahingutes wõttis osa nii kindluse suurtükiwägi, kui ka n. n polgu suurtükiwägi. Wiimane anti ühekahe kaupa jalgwäe bataljonidele juurde. Lahingu ajal wõeti polgu suurtükid wäljaspool tuleliini eelikute küljest ning toimeteti kõitega, käte pääl, laskekohale. Polgu suurtükest laskis jalgwägi. Nendest lasti 400—500 sammu pääle kartetshiga ning laskmise pääülesandeks oli jalgwäe tule kõwendamine.

Wälja raske suurtükiwägi kujutas tol ajal iseseiswat suurtükiwäe osa ja ei rippund jalgwäest ära. Teda tarwiteti harilikult kindluste wõtmiseks ja nende kaitsmiseks. Mitmest kohast kokku korjatud, õige mitmekaliibriline (olid suurtükid, haubitsad ja mortiid), wäga keerulise ja mitte küllalt wastupanewa materjaalosaga — see suurtükiwägi, waatamata oma mitme nõrga külje pääle, sai Wene, Rootsi, Saksa wägedes ülalnimetatud kuningate ajal omad kindlad ülesanded. Wälja raske suurtükiwägi, näituseks, saadeti alati sellele tiiwale ehk paiguteti sinna, kus otsustawat lööki walmisteti. 1200 sammuni waenlasele

*) Tarwitanud allikaid:

1) Langlois, полковник. Полевая артиллерія в связи с другими родами оружия. 1895.

2) Oeuvres militaires de Guibert. Tome premier. Essai général de tactique, à Paris, An XII — 1803.

3) Келчевский, полковник. Тактика полевой артиллерии. 1912.

lähenedes, awas raske suurtükiwägi tule pommidega ja granaatidega. Seejuures püüti wõimalikult rohkem rikoshettlõhkemisi saada, sest just niisugune lõhkemine sünnitas suuri kaotusi. Et rikoshettlõhkemise juures suured kaotused olid, näitab juhtumine Zorndorf'i lahingu ajal, kus üks niisugune lõhkemine surmas ja haawas wenelaste seas korraga 42 inimest.

Friedrich Suure sõjaline geenius ja rikkalik praktika aitasid temale kaasa raske suurtükiwäe tähtsust õiglaselt hinnata, ning tema anderikkad suurtükiwäelased Diskan ja Moller jõudsid oma otstarbekohaste korraldustega ses suhtes nii kaugele, et, waatamata oma mitte kõige parema materjaalosa pääle ja selle pääle, et suurtükid, laskemoon ning kõik tarwiline warustus eraisikutega tehtud lepingu põhjal wiimaste erahobustega liikusid, — wälja raske suurtükiwägi omandas tähtsa abiwäe liigi tähenduse, mille organisatsioon ning lahingutöö isegi naaberriikide tähelepanu oma pääle tõmbas.

Selleaegse wäljasuurtükiwäe (pääasjalikult raske) suurtüki kasutamise oskust leiame Leiteni lahingus 5. detsembril 1757. a. Kui endid ligemalt tutwustame Leiteni lahingu eelsündmustega, siis suudame kindlate andmete waral tõendada, et wälja raske suurtükiwägi alati Friedrich Suure wägedega liikus ja alati aegsalt lahinguwäljale ilmus, et säääl otsustawat osa mängida. Selle juures on wäga tähelepanemisewäärt, et nimetatud wäe suurtükkide tüüpide seas oli kakskümmend rasket 12-st naelalist kindluse suurtüki, mida Cithen Glogau'st kaasa wiis. Juba pääliskaudne tutwus Preisi wälja raske suurtükiwäe tegewusega Leiteni lahingus toob meile kindlaid andmeid selle üle, et Friedrich Suur oli esimene wäejuht, kes sundis manöwreerima lahinguwäljal mitte ainult kerget, waid ka rasket wäljasuurtükiwäge.

Wäljasuurtükiwäe loojaks, sõna tõsises mõttes, oli kuulus Napoleon.

Tema ajal kaob jalgwäe poolt kasutataw polgu suurtükiwägi, kes ei suuda oma polkudega ühes liikuda ja seob wiimaste manöwreerimise wõimalusi. Selleks ajaks, anderikka Prantsuse suurtükiwäe kindrali Gribauvali wiljarikka töö tagajärjel, muutub wäljasuurtükiwägi wäeliigiks ja ei ripu enam jalgwäest, saab alalise meeskonna ning koosneb ühetüübilistest haubitsa laadi kergetest ja rasketest suurtükest. Tuleb esimest korda tarwitusele sõna „batarei“, ning suurtükiwäele pühitsetakse üldises taktika õpetuses eraldi wiiest päätükist koosseisew osa: „Essai sur la tactique de l'artillerie“*).

*) Oeuvres militaires de Guibert. Tome premier. Essai général de tactique. A Paris, An XII — 1803.

juures oli mitu batareid koondetud nn. diwiisi suurtükiwäeks. Suuremal osal korpustest oli kasutada pääle selle weel oma korpuse suurtükiwäe reserw. Ratsabatareid mitmesugusel arwul allusid ratsadiwiisidele.

Harilik suurtükkide arw batareis oli 12, kuid seda arwu suurendeti tihti olukorrast olenewalt. Järgmine tabel sisaldab Prantsuse suurtükiwäe omadusi Napoleoni ajal.

T A B E L.

Kaliiber	Pommi kaugus	Kartetshi kaugus
16 \wp	1000—1100 mtr.	
12 "	900—1000 "	500—700 mtr.
8 "	800—900 "	400—600 "
4 "	800—900 "	300—500 "

Batarei rännakkordadest ja lahingkordade moodustamisest pakuwad selget pilti lisatabeli I joonestused 1—6.

Napoleon lõi alati massiga. Seda iseäraldust on märgata ka tema suurtükiwäe tarwitamisel. Pea kõik Napoleoni suuremad lahingud tõendawad suurtükiwäe osawust, millega tema kogus parajal minutil tarwilikkudele kohtadele kunni 100-suurtükiwäe batareid, paigutades neid, kaotuste pääle waatamata, waenlasele wõimalikult lähemale.

Napoleoni waade — otsustawalt massiga lüüa — ei olnud küllalt selge teiste riikide sõjawäe juhtidele. Sellega wõib seletada, et 1812. a. sõjas ning aasta hiljem Saksamaa wabastamise sõjas Wene kui ka teiste riikide suurtükiwägi, waatamata selle pääle, et oli moodustatud Prantsuse suurtükiwäe järele, ei olnud lahingu ajal küllalt tegew. Selle pääpõhjuseks oli tähtsamate wäejuhtide oskamatus suurtükiwäe tegewust teiste wäeliikide tegewusega siduda. Sama nähtus kordub järgmistel aastakümnetel. XIX aastasaja teise poole algul, kuigi suurtükiwäe materjaalosa muutub märksa paremaks ning warustusele ilmuwad wintsuurtükkide esimesed mudelid, — wäljasuurtükiwägi mängib ikkagi tähtsuseta osa lahingwäljadel. Ainult prantslased, kes oma sõjageeniusest Napoleonilt suurtükiwäe masseerimise idee pärinud, näitasid weel kord selle idee praktilist täht-

sust tolleaegse suurtükiwäe tarwitamise juures, ja nimelt Solferino lahingus 24. juunil 1859. a. Siin aitas wõidule suurelt kaasa Prantsuse suurtükiwäe paigutamine massina, kusjuures wastase (austerlaste) suurtükiwägi lahutetult töötas; austerlastel üle 100 reserwsuurtüki ei teinud ühtegi pauku, ja kõikide batareide hulgast (100) wõtsid lahingust osa ainult 45, s. o. vähem kui pool.

Löödud austerlased suudawad aga 1859. a. sõja õpetust hästi kasutada. Nemad wiisid esimestena ellu parandused ja uued nõuded, mida läinud sõda suurtükiwäe taktikale ette seadnud; samuti ei jäänud nende poolt kasutamata ka uute wint-suurtükkide süsteemide iseäraldused.

1866. a. sõda tõendas austerlaste järeltule õiglust ning andis uue tõuke väljssuurtükiwäe taktika arenemisele, mis 1870.—71. a. sõjas hiilgawalt välja paistis.

Et väljassuurtükiwäe taktika arenemisest XIX aastasaja teisel poolel selgemat pilti saada, peame 66. a. ja 70.—71. a. sõdade lähtsamate sündmuste juures pikemalt peatama. Need kaks sõda tõid kaasa lõpmata palju uusi ideesid ja waateid, mis suurtükiwäe materjaalosa arenemisele ja taktilisele tarwitamisele lahingväljal uue aluse seadsid*).

Enne faktide kirjeldamisele asumist tuleb tähelepanu pöörata järgnewa tabeli pääle, mis suurtükiwäe süsteemide üle 66. a. ja 70.—71. a. sõdades selget pilti pakub. Ühtlasi on tarwilik tutvuneda Preisi ning Austria armeede korpuste organisatsiooniga.

	1865. a. Austria		1866—1877a. Saksamaa		1870. a. Prantsusmaa	
	4 n.	8 n.	4 n.	6 n.	4 n.	12 n.
Suurtükk ühes lafetiga ja eelikuga kaalub	77 pd.	106pd.	89pd.	112pd.	78pd.	118pd.
KUULIKASTID.						
Kuulikasti kaal	95 pd.	121pd.	120pd.	131pd.	84pd.	113pd.
Kuulide arw	116	94	108	99	120	54
Kuuli kaal (granaat)	9,2 n.	17 n.	11 n.	18 n.	10,3 n.	28,6 n.
Algiirus (jalg/sek.)	1100	1260	1310	1085	1064	1002

*) Järgnew kirjeldus on lühike kokkuwõte kindral Langlois kapitaalsetest tööst — „Wäljassuurtükiwägi teiste wäeliikide kõrwal“ (II ja III köited).

	1866. a.		1866—1870a.		1870. a.	
	Austria		Saksamaa		Prantsusmaa	
	4 n.	8 n.	4 n.	6 n.	4 n.	12 n.
LASKMINE.						
Kaugus, kui langnurk on 5°	880m	1080m	1700m	1570m	1180m	1030m
Kaugus, kui langnurk on 10°	1700 „	1930 „	2450 „	2330 „	2830 „	1850 „

ORGANISATSIION.

Austria armees: Korpus seisab koos 4-st jalgwäe brigaadist ja suurtükiwäe reserwist, mida moodustawad wiis kaheksasuurtükilist batareid (40 suurtükki). Iga jalgwäe brigaad koosnes kahest jalgwäe polgust, ühest jäägrite bataljonist ja ühest kaheksasuurtükilisest batareist. Ülepää korpuses 9 batareid à 8 suurtükki = 72 suurtükki.

Sakslastel: Korpuses kaks jalgwäe diiwiisi; igas diiwiisis neli kuuesuurtükilist batareid; pääle selle kuus batareid korpuse reserwis. Ülepää korpuses 14 batareid à 6 suurtükki = 84 suurtükki.

Saksa armees 1866. a. sõja ajal oli 165 batareid, millest 98 olid warustatud 4- ja 6-naelaliste wintsuurtükkega ja 67 siledate õõntega suurtükkega. Nagu tabelist näha, olid Saksa wintsuurtükid märksa paremad kui Austria omad. Waatamata selle pääle, et austerlased said selles sõjas wõidetud, tunnustasid sakslased esimestena Austria suurtükiwäe ülekaalu. Seda järeldame kuulsa Saksa suurtükiwäelase prints Hohenloe kirjadest ja feldmarshal Moltke poolt kokkuseatud sõjakirjeldusest. Ülekaal tõepoolest oli ja seisis, nagu edespidi näha, Austria suurtükiwäe taktikas, mis samasugusest Saksa suurtükiwäes palju kõrgemal oli. „Siin“, kirjutab kindral Langlois, „leiab weel kord tõendust wana tõde: masina wäärtus seisab tema tarwitamise oskuses.“

Et selgusele jõuda, milles seisis Austria suurtükiwäe taktika ülekaal, tutvustame endid lühidalt 1866. a. sõja esimese suurema lahinguga 27. juunil VI Austria ja V Saksa korpuste wahel Nahodi juures.

Wastaste jõud on järgmises tabelis näidatud:

Wastased	Bataljonide arw	Eskadronide arw	Batareide arw					Suurtükkide arw
			Ratsa	Kergeid	Raskeid	Silledate õõntega	Üldse	
Austerlased:								
VI korpus + I ratsadiwiis .	28	30	3	5	2	—	10	80
Sakslased:								
V korpus . . .	22	43	2	6	4	2	14	84

Austerlaste seisukord.

VI Austria korpus kindral parun Rammingi juhatusel oli paigutatud 26. juuni õhtul Opotshno raionis. Selle korpuse I brigaad oli asetatud Mesritz'asse ning reserwsuurtükiwägi ühes eelwäge moodustawa brigaadiga asus Mokreis. Tähen-detud korpus pidi teisel päewal jatkama liikumist Josephstadi poole, kuhu koondus terve Austria armee.

Käsuga armeele muudeti liikumise suund 27. juunil: VI korpus, mille käsutada sel ajal oli Skalitza'sse paigutatud l-ne ratsadiwiis, pidi Skalitza juurde liikuma, sääl positsioonile asuma ning eelwäe Nahodi poole välja saatma. Ülesanne — Josephstadi poole liikuwate Austria pääjõudude warjamine.

Kell 2 öösel väljasaadetud dispositiooni järele VI-le korpusele kästud kohe neljas kolonnis liikumist alata, kusjuures reserwsuurtükiwägi pidi endiselt l-se brigaadi sabas liikuma. Korpuse juhi plaan seisis järgmises: 2-ne brigaad pidi Wössokowi pääle liikuma ja sääl eelwäge moodustama; 3-as ja 4-as brigaadid ühes reserwsuurtükiwäega kujunewad Klenõ juures pääjõududeks ning 1-ne brigaad jääb reserwi Skalitza juurde (waata skeem ll-el lisätabelil).

Sakslaste seisukord.

Samal päewal (27. juunil) sai kindral Steinmetz'i V Preisi korpus, kes Sileesias olewasse Saksa armeesse kuulus, järgmise käsu: „Kell 5 hommikul Reinertz'ist välja astuda ning liikuda

Nahodi juurde, mille ümbruskonnas ja Wössokowi juures pidama jääda“.

Nagu neist ülesannetest ja skeemist näha, oli mõlemate korpuste kokkupõrkamine möödapääsemata. Austerlased olid Wössokowile kahe tunni maa pääle ette jõudnud ning oleks wõinud Saksa jõudude ümberasendamist takistada, kui wiimaste eelwägi mitte liiga ette poleks jõudnud. See wõimaldas sakslastele enne austerlasi Wössokowi juurde defilee üle walitsewale kõrgustikule asuda.

V-da Preisi korpuse liikumise kord lahingupäewal oli järgmine:

Eelwägi (9-da jalgwäe diwiisi osad) — $6\frac{1}{2}$ bataljoni, 5 eskadroni, 2 batareid.

Pääjõud (terwe 10-es jalgwäe diwiis) — 12 bataljoni, 8 eskadroni, 4 batareid.

Pääjõudude järele sama teed mööda — reserw (9-da jalgwäe diwiisi osa reserwsuurtükiwäega): $2\frac{1}{2}$ bataljoni, 8 eskadroni ja 8 batareid. Igas kolonnis suurtükiwägi liikus sabas.

„Kell $1\frac{1}{2}$ hommikul, kui Saksa eelwägi osalt Wössokowi juurde (eelwäe eelsalk)*, osalt Altstadti juurde (eelwäe pääsalk) jõudis ning seisma jäi ja eelpostid wälja saatis, — tuli Neustadti poole saadetud eskadronilt teade suurte waenlaste kolonnide lähenemisest (2-e ja 4-as Austria brigaadid). Eelwäe juht andis käsu eelsalgale ajawiitmata kõrgustikule asuda ja pääsalgale Altstadtist lõunapool olewaid künkaid mööda liikudes wastu minna.

Kõrgustikul Saksa jalgwäe käes on kolm toetuspunkti: 1) Wössokowi idapoolne serw, mis Skalitza poolt ühte poolikbataljoni warjab; 2) metsatukk Wenzelsbergist põhja poole ja 3) üksik metsasalk Wenzelsbergi küla ning Nahodist Wrshowini poole wiia tee wahel; eelwäe mõlemad batareid asuwad korrast positsioonile, üks — Wenzelsbergi kabelist põhja poole, teine — ülalnimetatud metsasalga juurde; mõlemad awawad tule Austria kolonni pää pihta.

Austria 2-ne brigaad omalt poolt ruttab toetuspunkti juurde ning tal läheb korda lutheri kirikut oma kätte saada. Selle brigaadi batarei awab 900 meetri päält tule ühe Saksa batarei pihta, kuid lühikese aja jooksul kaotab ise 19 inimest, 10 hobust ja taganeb Schonowist põhja-lääne pool olewale kõrgustikule; tema on moraalselt häwitatud ja ei suuda enam edespidisest

*) Waata Nahodi lahingu plaan tabelil III.

wõitlusest tegelikult osa wõtta. Selle pääle waatamata käseb 2-se brigaadi ülem brigaadil tormijooksu alata. See tormijooks lüüakse Saksa tulega tagasi (7 bataljoni austerlasi ilma suurtükkideta sakslaste 2 $\frac{1}{2}$ bataljoni ja 2 batarei wastu). 2-ne brigaad taganeb Schonowi juurde ja wõimaldab sellega Saksa eelwäe pääsalgale kaks uut toetuspunkti oma alla saada: Sohorsi wahimaja ning samanimelise karjamõisa.

Austerlastele jõuawad abiwäed pärrale; kõigepäält tuleb 4-as brigaad oma batareiga; wiimane asub positsioonile Domkowi ja Prowodowi külade wahel, jalgwägi aga tõttab edasi; siis tuleb 3-da brigaadi batarei ja lõpuks 3-as brigaad ise. Kella $\frac{1}{2}$ 12 paiku algawad kõik kolm brigaadi uut pääletungi järgmises korras.

Wasakul tiival — 3-as brigaad tungib Wenzelsbergist põhjapool olewa metsa pääle ja saab batarei abil, kes teda metsa lõuna-läänepoolsest osast toetab, nimetatud metsa täielikult oma alla. Tsentrumis — 4-da brigaadi bataljonid, waatamata wahimajast nende pääle awatud tabawa flankpüssitule pääle. liiguwad wahetpidamata edasi, „satuwad maanteest läänepool seiswa kahe 4-naelalise batarei tule ning Brauni ja Shimussky bataljonide tiheda püssitule alla, kannatawad suuri kaotusi ja taganewad“ (Preisi kindralstaabi sõjakirjeldus). Kuid kui mets 3-da brigaadi kätte langeb, tungib 4-as brigaad uuesti pääle ja rõhub waenlase tagasi kuni Wrschowinisse minewa teeni; batarei ei liigu jalgwäe järele. 2-ne brigaad saab suurte kaotuste tagajärjel ainult siis edasitungimise wõimaluse, kui paremalt poolt sissepiiratud Sohorsi kaitsjad omist toetuspunktest lahkuwad.

Keskpäewal jõuab ühe bataljoni kaitsel lahingwäljale kogu Austria reserwsuurtükiwägi (48 suurtükki) ühes 1-se brigaadi batareiga ja asub positsioonile kummagile poole Skalitz-Nahodi teed, Klenõ'st idasse, rindega Wössokowi poole.

Saksa eelwäe juht sattus õige kriitilisse seisukorda. Tema wäed olid kõrgustiku ääre juurde surutud ning selle metsaga kaetud järsu serwa külge pigistetud; nad kujutasid üheainsa ilma mingisuguse reserwita 3000 sammu pikkuse liini.

V SAKSA KORPUSE PÄÄJÕUDUDE KOHALE- JÕUDMINE.

V korpuse juht oli juba lahingwäljal; ta saatis pääjõududele käsu liikumist äärmiselt kiirendada ja rutustas iseäranis suurtükiwäe päralejõudmist. Korpuse üksikud osad jõuawad kohale järgmises järjekorras:

1) Kaks 4-naelalist batareid 10-st diwiisist (pääjõudude kolonnist).

2) Jalgwäe kolonnide eelsalgad.

3) 4-naelaline batarei reserwsuurtükiwäest, tagumisest eshelonist wiimane.

4) Kuus suurtükki 10-da diwiisi 6-naelalisest batareist, siis kaks siledate õõntega suurtükki 12-naelalisest batareist; mõlema batarei kuulikastid ja ülejäänud kaks siledate õõntega suurtükki 12-naelalisest batareist jäid Metawa jõe ülemineku kohal pehmesse soisesse pinda kinni.

Kõik need batareid püüawad kõrgustikul Wössokowi ja metsa wahel püsima jääda, kuid see ei lähe neile Austria reserwsuurtükiwäe tabawa tule all korda: mõned neist otsiwad häwitawa tule mõjul warju, teised tõttawad suure kiirusega metsa lõunapoolse serwa juurde, kus ühes jalgwäega katsuwad Austria kordaminekuile piiri panna. Nii siis, Saksa wäed koonduwad täitsa juhuslikult lahingwälja lõunapoolsesse ossa ning selle tõttu läheb neile peagi korda kolme Austria brigaadi laialipillatud ja nõrgalt toetatud suurtükiwäega taganema sundida; need brigaadid taganewad kunni Schonowini ja Prowodowini.

Kell 1 päewa. Wahepääl lahingwäljale jõudnud 1-ne Austria brigaad püüab kolme bataljoniga ja mõne 3-da brigaadi üksiku osaga weel kord läänest Wenzelsbergi metsa tungida. See pääletung lüüakse aga sakslaste wastukallaletungiga tagasi.

Kuid 1-ne brigaad ei tunnusta end wõidetuks: ta tungib Starkotschi sihis uuesti pääle, tahes selles uues sihis Wössokowi juurde wälja jõuda. Wössokow oli senni mõlemate sõdiwate osadest waba. Liikumise kindlustamiseks saadeti Starkotschist põhja- ja lõuna-läänes olewale kõrgustikule kolm kerget reserwbatareid. Samal ajal püüab Holsteini prints kūrassiiride rügemendiga ja mõne suurtükiga waenlast wasakult poolt, f. Loteki kaudu, ümberhaarda.

Kell $1\frac{1}{2}$ päewa. Austerlased jõuawad Wössokowi läänepoolsesse ossa ja kindlustawad endid sääl, kuid nende edasitungimine küla põhja-ida ossa jääb seisma: nõrgendatud wastase tulest austerlased ei suuda kahele wärskele Saksa bataljonile wastu panna, keda esialgu terve 7 batareid toetawad (2 batareid 3-st diwiisist ning 5 reserwbatareid), mis ühel ajal metsast põhjapoolsele kõrgustikule positsioonile asuwad, ja siis weel kolm batareid. Nii siis, — kogu Saksa suurtükiwägi asub lõpuks positsioonile.

1-se Austria brigaadi batarei, paigutatud oma jalgwäe wasakule tiiwale, wõitleb ausalt wastase suure ülekaalu wastu,

kaotab aga seejuures 5 suurtükki, millest 2 langewad waenlase jalgwäe kätte ja 3 jääwad paigale kaotuste tõttu hobuste seas.

Mis puutub kūrassiiride rügemendi tegewusse äärmisel pahemal tiival, see rügement, suurtükitlega laialipillatud ja wastase jalg- ning ratsawäe poolt taga aetud, pöörab tagasi ja jätab temale usaldetud 12 suurtükki saatuse hoolde. Üks Saksa ohwitser märkab wiimaste rasket seisukorda ja kahe ulaanide eskadroni eesotsas tungib neile kallale. Ulaanid püüawad esialgu lohku mööda Austria kūrassiiride rügemendi wasaku tiiva kallale kippuda, kuid, nähes et suurtükkide juurde hobused tõttawad, — pöörawad kohe wiimaste poole. Kūrassiirid põgenewad, ning ulaanide kätte langewad 2 suurtükki ja 5 kuulikasti.

V korpuse jõudude edasiliikumine oli nüüd igapidi kindlustatud, — austerlastel ei olnud mingit wõimalust kauemini wastu panna; kolme reserwbatarei ja ühe ratsabatarei kaitsel hakkawad nemad taganema. Saksa suurtükiwägi jääb kõrgustikule ja lascb säält taganejaid, kuid suure distantsi tõttu ei sünnita tema tuli wastasele suuremat kahju. Sakslased ei alusta löödud waenlase tagaajamist.

Järeldused.

Esimene, mis mõlemate poolte tegewuse juures silma paistab, on suurtükiwäe mahutamise wiis rännakul. Austerlased jätawad „reserwsuurtükiwäe“ nimetuse tähelepanemata ja paigutawad teda rännakkolonnis eelwäe lähedusse. Iseäranis selgelt märkame seda nende korpuse liikumisel 26. juunil. Nimetatud asjaolu tõendab, et austerlastel oli juba sel ajal püüdmine batareisid eespool hoida, et äkilisel kokkupõrkamisel waenlasega wõimalust leida täiel mõõdul suurtükitle kasutada. Et liikumise ajal 27. juunil nende reserwsuurtükiwägi waenlasest kaugemal olewas kolonnis wiibis, seda tuleb seletada täielise teadete puudumisega wastase üle.

Sakslased mahutawad omad batareid kolonnide sabasse ning suurtükiwäe pääjõud jätawad wiimase esheloni juurde, mille tagajärjel nende suurtükiwägi, arwuliselt küll märksa tugewam, lahingwäljal aga, nagu järgnewast tabelist näha, kogu aja jooksul on esitetud vähemuses.

Kindral Langlois ütleb selle tabeli puhul: „Mida tugewamaks kujuneb suurtükiwägi, seda rängemad on sarnaste wigade tagajärjed; kannatama aga selle juures peab jalgwägi“.

Tunniaeg	AUSTERLASED	SAKSLASED
8	8 suurtüki wastas on	12 (eelwäe batareid).
9	32 " " "	12
12	80 " " "	19 (ratsaw. brigaadi batarei päralejõudmine).
1	80 " " "	26 (neist üks häwitetud).
2	80 " " "	38 (neli 12-naelalist suurtükki jäid sohu kinni).
$\frac{1}{2}3$	80 " " "	74

Saksa suurtükiwäe hiljaksjäämise pärast ei luba positsioonil asuw Austria reserwsuurtükiwägi ühelegi Saksa batareleile positsioonile asuda.

Kella 12 ja 1 wahel püüawad 5 Saksa batareid kõrgustikule asuda, „kuid Austria suurtükiwägi otse külwas eesolewa maastiku kuulidega üle, ja waenlase batareid pidid suurte kaotustega taganema“ (Austria sõja kirjeldus).

Sama tõendab ka Saksa kindralstaabi kirjeldus. „Neil tingimustel ei suutnud järjesti juurdetulewad batareid Wössokowi ning metsa wahele püsima jääda. Reserwist tulnud 4-naelaline ratsabatarei kaotas poole tunni jooksul 10 hobust surnutena ja 32 haawatutena.

Selle järele ilmub lahingväljale reserwsuurtükiwägi: wiimase eesotsas liikuw Frauenfelsi batarei enne positsioonile asumist kaotab 16 meest ja 18 hobust, kuna järgnew Ohnesorgi oma wastase suurtükitlega hoopis häwiteti“.

Kirjeldetud juhtumised tõendawad selgelt, et juba sel ajal oli suurtükiwäele eluküsimuseks oskamine maastikku tarwitada nii väljasõitude, kui ka positsioonidele asumise ja nende wahtamise ajal.

„Nahodi lahingus“, kirjutab kindral Langlois, „peaks meid imestama järgmine asjaolu. Keskpäewal oli sakslaste seisukord väga kriitiline, — nende suurtükiwägi jõuab hilja kohale ning töötab lahingus nõrgalt, kuid selle pääle waatamata wõidawad sakslased. Mispärast — on kergesti seletetaw.

Wenzelsbergi mets, mis üldist waatluspiirkonda kitsendab, jaotab lahingvälja kaheks iseseiswaks pooleks: ühel poolel wõitlewate silmade eest oli täitsa warjatud kõik, mis sündis teises lahingvälja osas.

Austerlased tungiwad kolme brigaadiga, igaüks toetatud ühe batareiga, kõrgustiku lõunapoolse osa pääle. Nendest batareidest ainult üks liigub jalgwäega ühes ning aitab sellele Wenzelsbergi asuda; mõlemad teised jääwad kaugele maha ja ei paku mingit tuge oma jalgwäele. Mis puutub reserwsuurtükiwäkke, — tema suurepärane tegewus ei awalda mingisugust mõju waatluspiirist väljaspool olewa lõunapoolse lahingvälja sündmuste pääle. Järelikult, jalgwägi wõitleb ühes sihis, suurtükiwägi — teises; mõlemate jõupingutustel puudub ühtlus ja side; jalgwäel puudub tähtis suurtükiwäe toetus.

Sakslastel, wastupidi, koondetakse kogu jõud lõunapoolsesse ossa. See ei sünni ei wäejuhtide käsul ega ka mingisuguste taktiliste nõuete täitmise tagajärjel, waid täitsa juhuslikult; suurtükiwägi püüab metsa ühel poolel tagajärgi saawutada, kuna jalgwägi wõitleb teisel poolel; Austria häwitaw suurtükitali kihutab aga batareid lõunapoolse oma jalgwäe juurde. Edaspidi juba mõlemad wäeliigid töötawad ühiselt ja kompaktselt, ning selle tagajärjel jääb kolme Austria brigaadi edasitungimine seisma, ja lõpuks on need brigaadid sunnitud taganema“.

Ei saa tähelepanemata mööda minna järgmisest asjaolust. Äpardus 6- ja 12-naelaliste Saksa batareidega jõest ülemineku kohal nõuab spetsiaal suurtükiwäelist maakuulamist; suurtükiwägi wõib ainult siis kindel olla, et igalt poolt läbi pääseb, kui sellekohane põhjalik teede uurimine aegsalt on tehtud.

„Mida tähtsam kiire ja täpikäälne batarei kohalejõudmine, seda tarwilikum on teede walgustamine“.

Kirjeldatud juhtumine lubab teha weel teisi järeldusi. Saksa pääjõudude suurtükiwägi kutsutakse rutuliselt appi juba nõrgendatud eelwäele. Üksteise järele jõuawad batareid kohale, kuid mitte selles järjekorras, nagu nad rännakkolonniades olid paigutatud: esimestena tulewad lahingväljale 4-naelalised batareid ja kaunis warakult; ratsabatarei, kes reserwkolonni sabas liikus, jõuab enne kohale kui pääjõudude raske suurtükiwägi. Wiimane seisab koos 6-naelalisest wintsuurtükilisest batareist ja ühest 12-naelalisest siledate õõntega suurtükilisest batareist. 4-naelalised batareid ühes kuulikastidega, Metawa sillast üle sõites, liiguwad takistamata läbi soo; 6-naelaline batarei wiib oma suurtükid üle, kuid kuulikastid jääwad sohu kinni. Järelikult, 4-naelalise ja 6-naelalise kuulikastide wahe = 11 puuda

tegi rasked batareid liikumisewõimetuks. 12-naelalises batareis pääsid läbi kuuhest suurtükist ainult 2, kõik kuulikastid jäid maha. Ergo: suurtükiwäe kohalejõudmises võib ainult siis kindel olla, kui ta liikuw ning kerge on.

Nahodi lahing tõstis päewakorda ka laskemoona järelewo küsimuse.

„Keskpäewal suudawad sakslased waewaga 44 suurtükki (nendest purusteti kohe 6) lahingwäljale muretseda; kriitilises seisukorras olewad eelwäe salgad ootasid põnewusega nende päralejõudmist. Selle ajaga liiguwad kaks eelwäe batareid lahingwäljalt tagasi, et oma laskemoona tagawarasid täiendada.

Sarnane teguwiis oli tingitud järgmisega: 1) iga batarei töötab täitsa iseseiswalt; suurtükiwägi mingisuguseid käske ei saa; 2) iga batarei peab ainult oma laskemoona tagawaradega läbi saama; 3) pääjõudude juurest lahingwäljale jõudnud batareidest olid ainult ühel eelwäe batareidega kaliibri poolest ühesugused suurtükid; muud, teistsugustest kaliibritest koosseiswad batareid ei saanud laskemoona äratarwitanud eelwäe batareidele oma tagawaradega abiks olla. Selles seisab mitmekaliibrilise wäljasuurtükiwäe halb külg. Ühes sellega selgub, kui tähtis on wõimalus suurtükiwäe ülemusele lahingwäljal ühte batareid teise batarei laskemoona tagawaradega aidata“.

Ülaltoodud materjaalist selgub, kui palju õpetust on sakslased saanud 1866. a. sõjast, sest kõik suurtükiwäe taktilised puudused lahingus Nahodi all kordusid samal mõõdul ka selle sõja teistes lahinguis. Need puudused said prints Hohenloe poolt analüseeritud ja kirja pandud. Oma kirjades tunnistas ta muu seas:

„Suurtükiwäe tarwitamine massina wõitis Saksamaal poolehoidmist juba enne 1866. a. — niisugune oli suurte suurtükiwäe reserwide ülesanne, mis rohkem kui poolest armee suurtükeest koos seisid; kuid ainult otsustawail silmapilgel pidid nemad tegewusse astuma. Napoleon I, suur taktika ja strateegia meister, tegi ikka nii; tema ei tarwitanud iialgi suuri suurtükiwäe masse korruga, kuid hoidis neid alati kui trumpi mängus otsustawaks löögiks. Sakslastele ei olnud küllalt selge, et põhjus, mispärast waremalt suurtükiwäe pääjõude tagapool hoiti, wintsuurtükkide tarwitusele wõtmisega ära kadus. Napoleoni aegsel suurtükiwäel polnud lootust üle 1000 sammu märki tabada, ja otsustawate tagajärgede saawutamiseks pidi laske-märgini 300—400 sammu pääle lähenema. Arusaadaw, niisugust tegewusse astunud suurtükiwäge polnud wõimalik kasutada tarwilisel momendil teises lahingwälja kohas.

Kui aga suurtükiwäel on hääd tabawuse wõimalused 1½ kilomeetri kaugusel, kui suurtükiwäe kahewõitluse algatuses ei tule enam nimetatud kaugusest lähemale asuda, siis on suurtükiwägi tegewuse ajal alati oma juhi käsutuses. Juhil on täieline wõimalus suurtükiwäge teisele positsioonile mahutada, ning suurtükiwägi omalt poolt suudab niisuguseid ümberpaigutamise käske täita, senni kui lahing otsustawaks rünnakuks pole kujunenud. Selle tõttu ei ole korpuse ehk armee juhile tarwis otsustawaks löögiks määratud hulka suurtükiwäge tegewuseta reserwis hoida ja teda ainult siis kasutama hakata, kui see otsustaw moment kätte on jõudnud.“

Kuidas talitawad sakslased pärast 1866 a. sõda?

Et reserwis olewast suurtükiwäest jäädawalt lahti saada, muudawad nad kõigepäält nimetuse: „reserwsuurtükiwägi“ muutub „korpuse suurtükiwäeks.“

Ühes nimetuse muutmisega muudetakse korpuse ja ka diwisi suurtükiwäe kohad rännakkolonnides. Suurtükiwägi tõmmatakse kolonnide etteotsa.

Et juba lahingu algul taheti suuremaid suurtükiwäe masse tarwitada, hakati suurtükiwäelt kiiremat liikumist nõudma. Selleks harjuteti teda käima kiiremate allüüridega pikema maa pääle.

Kuid weel kiiremini pidi suurtükiwägi liikuma, kui teda oli tarwis ühest lahingwälja kohast teise ümberpaigutada, et ettepoole nihkunud jalgwäe osadele aegsalt rutulist abi pakkuda.

Pärast 1866 a. sõda oli Saksa suurtükiwägi selle uue wõluga suurtükiwäe asjanduses täitsa kokku kaswanud. Toredaid, raswaseks söödetud paraadi hobuseid hakati raske tööga harjutama.

Pääle selle, 1866 a. õpetas vähemate wäejuhtide initsiatiivi awaldamise tähtsust nii jalgwäes kui ka suurtükiwäes. „Suurtükiwägi, kirjutab prints Hohenloe, peab initsiatiivi waimus niiwõrd üleskaswatatud saama ning ühine töö teiste wäeliikidega temal niiwõrd were sees olema, et teda saaks tarwilisel silmapilgul massidena lahingusse wiia, ja et ta suudaks kõigest üle saada, mis selle nõudmise elluwimist takistab.“

Meie nägime, et ka side puudus üksikute wäeliikide wahel Nahodi lahingus andis end mitu korda walusasti tunda; see sündis ka selle sõja teistes lahinguis. Sakslastele oli tarwis rahu ajal sidet ja seesmist ühendust wäeliikide wahel nii korraldada ja kaswatada, et sõja ajal, ühiste eesmärkide kättesaamisel, need wäeliigid oleks suutnud üksteisele abiks olla ning tarwilisel korral endid üksteise eest ohwerdada.

Side puudust wäeliikide wahel seletab prints Hohenloe osalt suurtükiwäe kastilise waimuga ja eraldumisega ning selle iseäralise wahekorraga, mis Saksamaal wäeliikide wahel walitses. Suurtükiwägi, oma üld- ning erihariduse pääle toetades, arwas end märksa kõrgemal seiswat nõrgema haridusega jalgwäest, ratsawägi, kes suuremalt jaolt aadeli soost rikastest ohwitserest koos seisis, waatas kõrgelt suurtüki- ja jalgwäe pääle.

„Peab tunnustama, et 1866 a. — kirjutab Hohenloe — nimetatud wäeliik juba loobunud oli sellest eraldawast kastilisest waimust, kuid selle kahjulikud tagajärjed olid ikkagi mõnikord tunda. . . Ikka weel oli miskisugune piirjoon nende wäeliikide wahel, mis sellest tuli, et igal liigil isesugused määrustikud ja oma sõjariistaga ühendatud traditsioonid olid.

Nimetatud põhjuste üle walitses tahtmine kõigest, mis wäeliiki puutub, mingisugust saladust teha. Iga suurtükiwäe ohwitser just kui tõotas oma erialasse puutuwate küsimuste üle saladuslikult waikida.“

Kui oma igapäewast sõjawäe elu ligemalt waatleme ning meelde tuletame wahekorda üksikute wäeliikide wahel Wene wäes, — kas ei tule ilmsiks, et sama nähtus, mis sakslastel sündis 1866 a., sündis weel hiljuti Wene wäes ning sünnib — küll wäiksel määdul — ka meil, Eesti sõjawäes. Kes saab salata, et meil ei ole seda demarkatsioonjoont, mis lahutab suurtükiwäge jalgwäest, ratsawäge jalg- ja suurtükiwäest ning isegi ratsasuurtükiwäelast harilikust suurtükiwäelastest? Peab tunnustama, kahjuks, et isegi ühes ja samas wäeliigis — jalgwäes — hakkab lõhe tekkima õigustamata neljanda wäeliigi — kuulipildurite ja „liht püssimeeste“ wahel.

Wäeliikide klassilise eraldumise kardetawad tagajärjed olid sakslastele, nagu nimetatud, weel 1866. a. selged, ja juba siis hakati nõudma, et suurtükiwägi rahuajal nendele wäejuhtidele alluks, kellele ta sõja ajal alluma saab.

Lühikese wahe tõttu 65. ja 70. a. sõdade wahel ei jõudnud sakslased tähendatud projekti 1870. aastaks ellu wiia, küll aga kindral Moltke 1869. a. päewakäskudes ja juhatuskirjades kõrgemaile wäejuhtidele leidub järgmisi näipunäiteid: „suurtükiwägi moodustab nende wägede jagamata osa, milledele tema juurde antud“.

Edasi säälsamas leiame wäga huwitawa õpetuse suurtükiwäe tegewusest lahingu ajal.

„2000 sammu on maksimaal distants suurtükiwäe otsustawaks tegewuseks. Selle saawutamiseks peawad batareid tarwilisel korral eshelonide kaupa omi positsioone muutma, et

waenlasele lähemale jõuda, ja ühtlasi ka selleks, et jalgwäega kindlat sidet mitte kaotada. Suurtükiwägi peab wõimalikult rõhuwa suurtükkide enamusega tegewusse astuma. Seepärast peab tema koht rännakkolonnis eespool olema“.

Lõpuks, 1866. a. sündmuste tagajärjel ilmub Saksa suurtükiwäes uus kõrgem ülemus — suurtükiwäe grupi ülem. Tema pääülesandeks oli oma grupi batareide taktiline juhatamine, nende jõupingutuste ühtlustamine ja mitme batarei tule koondamine sinna, kus olukord seda nõudis. Sakslased jõudsid üsna õigele otsusele, et ainult suurtükiwäe ühine jõupingutus tarwilisel momendil tähtsamal lahingukohal wõib suurepäraseid ja otsustawaid tagajärgi anda, milline suurtükiwäe tegewus ainult siis mõeldaw on, kui teda taktilise juhi kindel käsi juhatab. Nii toodi ellu uus hästi organiseeritud taktiline üksus — Artillerieabteilung.

Wõeti abinõud tarwitusele laskemoona järelweo korraldamiseks ning batareide laskekomplektide aegsalt täiendamiseks — see kõik laskis 1866. a. sõja ajal õige palju soowida. Kuulikastide päralejõudmise kiirendamiseks hakati nende ülemateks tegewwäe ohwitsere määrama, kellele nende enda sõjapraktika laskemoona aegsa kohalejõudmise tähtsuse lahingu ajal küllalt selgeks teinud. Laskemoona väljamineku aruanded muudeti märksa lihtsamaks; iseäranis püüti nende ülemuste initsiaalide arendada, kes olid määratud wäeosade laskemoonaga warustajateks.

Kuid see ei olnud weel kõik. Enne 1866. aastat laskeharjutustel õpeteti pääasjalikult ainult kartetshi laskmist: batareid sõitsid kiirelt positsioonile, kus õige lähedalt distantsilt häwitawa kartetshi tule awasid. See siledate õõntega suurtükkide pärandus suurtükiwäe laskeasjanduses ei kadunud esialgu wintsuurtükkide tarwitamisel: suurtükiwäe tehnika suur edusamm ei toonud kaasa samasugust edusammu suurtükiwäe taktikas.

„Arusaadaw, kirjutab prints Hohenloe, et niisugustel tingimustel ei wõinud ei sihtimisest, ega eellaskmisest juttugi olla, — seda enam aga laskmisest liikuwate märkide pihta. Kui kellelegi juhtus niisuguste laskmiste päältwaatajaks olla, siis jäi temale neist ainult üks mulje — suurtükist oli täitsa wõimata tabada laskemärki!“

(Järgneb).

Tänkide loomine ja tarvitamine Prantsusmaal 1915—1918 a.

I.

TÄNKI SÜNDIMINE.

1915. aasta jooksul sai kaewikute süsteemi ja traattõkke tugewus ikka silmapaistwamaks ja hästi kindlustatud positsiooni ärawõtmine peaaegu wõimatuks. Ei wõi sugugi kahelda selle juures, et nii mitmedki pääajud eesliinil ja seljataga otsisid abinõusid, kuidas nendest takistustest läbi murda. Missuguseid fantastilisi plaane ei sepišetud, missuguseid abinõusid wälja ei mõeldud kaewikuis ja kohwimajade laudade taga! Sellest üldisest pääletungimise ja kindlustatud positsiooni läbimurdmise abinõu otsimisest sündiski tänk.

Soomustatud sõjawankrit — tänki — tarwiteti Hommiku- maal juba õige wanal ajal. Xenophon jutustab sõjawikatitega sõjariistatud wankreist, mida Persia kuningas Artaxerxes ja tema wend Cyrus wõistlustes Babiloni pärast Künaksi lagendikul tarwitasid. Süüria Antiookus wõitles sõjawankritega roomlaste wastu, kuid wiimased õppisid ruttu neid mitte kartma.

XVIII aastasajal tuli Voltaire mõtte pääle sõjawankrite juure tagasi tulla, mis waenlasele hirmu pääle ajaksid. Ta leidis ka mõned poolehoidjad, nende hulgas markii Florian, kuulsa „Pastorales“ autori onu, ja üks sõjaminister, nimelt würst Argenson, kes ka mudeli ehitada laskis. Kuid sel ajal pandi tähele, et suurtükk üksi wõidab lahinguid, ja Voltaire'i ettepanek lükati tagasi, nii et Voltaire ütles: „Kindralid ei tahtnud mängida uuendetud perslaste mängu.“

Tänki eelkäijate ülesleidjate hulgas leiame ka kuulsa Leonardo da Vinci. Gioconda maaler oli wist küll kõige uniwersaalsem ja

kõige teadushimulikum mees renessansi ajal. Olles üks suuremaid meistritest kõigil kunstialadel, tundis ta elawat huvi hüdraalika ja ballistika, astronoomia ja filosoofia, anatoomia ja teiste teaduste vastu. Ta oli insener selle sõna kõige laiemas mõttes. Ei ole imeks panna, et kaewikute, lennumasinade, suitsupommide ja teiste asjade ettekuulutaja ka tänki ette nägi. Da Vinci kirjutab: 6. Jtemil ehitan mina kinnised wankrid, tugewad ja ärawõitmatud; kui nemad ühes oma suurtükkega waenlase ridadesse tungiwad, siis murravad nad ka suurearwulisest waenlase wäest läbi. Nende järele wõib jalgwägi takistamata ja ilma kaotusteta edasi tungida.“

Mis jäi siis praeguse aja ülesleidjail weel üles leida? Mõte — hobuse asemele mõni mootor panna? Kuid juba 1870. aastal tõi Nadar awalikkuse ette soomustatud aurujõul liikuwa sõiduriista. Wells läks weel kaugemale; omas „Maailmade sõjas“ kirjeldab ta wõimsate, imeosawalt ehitatud masinate ja sõjariistade tegewust, mida marslased lahingus tarwitasid. Tõsine tänki, niisamuti ka kihwtiste gaaside ülesleidja on Wells, nagu Jules Verne weelaste laewade ülesleidja. Pärast neid jäi üle — nende waimusünnitusi tegelikku ellu wiia.

Siiski on tänkil midagi uut, mis puudub Syrusel, Leonardol, Nadaril. See on tänki liikumise põhimõte, mis teda wabastab rataste tarwitamisest, temale wõimaluse annab igal maapinnal liikuda, tema originaalsus ja jõud; see on lülilik. Järelikult peaksime meie lüliliku ülesleidjat ka tänki ülesleidjaks lugema.

Arwatakse, et lüliliku, see on ilma otsata siinidega keti, mille osad end järgemööda mõne sõiduriista rataste ette seawad, tarvitamine on hiljuti Ameerika Ühisriikides üles leitud. Kuid Inglise ajakirjas „The Engineer“ 10. VIII. 1917 a. leiame andmeid, et lüliliku tarvitamine oli tuntud Inglise maal juba 1770 a., mil Ühisriike weel ei olnudki, ja et see mõte elutes ja arenes kunni Holti traktorini.

Wõib ütelda, et päikese all ei ole midagi uut. Et otsustada, keda tänki ülesleidjaks kõige suurema õigusega lugeda wõiks, tuleks küsimine selgemini üles seada.

Mis oli tänk ilmasõjas, mille lõpetamiseks ta suuresti kaasa aitas? — See oli põllutööriist, nõndanimetatud katepillar, mis sõjariistaks ümber oli tehtud. Siin ei ole tegemist täiendatud traktoriga lüliliku pääl, mis raskusi, ka suurtükke ja laskemoona, igasugusel maapinnal wedada wõis. Niisuguseid traktoreid tarwiti Inglise suurtükiwäes ja ka Prantsusmaal juba ilmasõja algul. Täinki ülesleidmise keskpunkt seisab just lüli-

kul sõiduriista ümberehitamises tõsiseks lahingu aparaadiks, soomustatud ja sõjariistatud masinaks, mis võib üle kaewikute, pommiaukude ja traattõkete sõita, et harilikkude sõjariistega, kuulipilduja ehk suurtükiga, läheda maa päält võitlusse astuda waenlasega, kes enese maa sisse oli kaewanud. Kelle tööks tuleb seda ümberehitamist lugeda?

Niisuguse küsimuse pääle on kergem wastata. Mõte, sõiduriista lahingu otstarbeks ära kasutada, tekkis ühel ajal Inglis- ja Prantsusmaal 1915. a. Mõlemil nimetatud maist oli üks mees, kes ei mootorit ega soomust, ega lülikut üles ei olnud leidnud, kuid ilma kelledeta ei oleks tänkid selles sõjas wist mitte lahingväljale ilmunud. Nad töötasid kaua aega paralleelselt, ilma et üks teise tööst teadnud oleks. Üks neist oli ärimees, kindla otsustamiswõimega, teine sõjawäelane, otsija waimuga. Üks purustas kõik takistused teel oma suure tahtejõuga, teine sai neist jagu oma kindla usu tõttu. Need kaks meest tuleb ka tänki ilmaletoojaiks lugeda. Inglise, see oli pankiir Stern, prantslane — colonel Estienne.

Inglaste töö ei puutu käesolewa kirjatöö raamidesse. Allpool räägitakse tänki loomisest, walmistamisest, arenemisest ja tegewusest sõjas ainult Prantsusmaal. See ajalugu, keeruline ja täis juhtumisi, mõnikord traagiline, tihti kuulus ja ülistatud, on alati täis huwi ja suure ilmasõjaga sedawõrd lähedas ühenduses, et teda waadata võib ainult nagu üht lahutamata osa suurest rahwaste võitlusest.

Tänki loomise algust kujutab selgesti järgmine dokument, mis colonel Estienne, kes ka üks esimestest sõja lennuwäe organiseerijaist oli olnud, wägede ülemjuhatajale 1. detsembril 1915 a. saatis: „Mul on au olnud käesolewa aasta jooksul kaks korda Teie kõrget tähelpanu juhtida liikuwate soomuste tarwitamise pääle, et jalgwäe edasiliikumist wõimaldada. Wiimaste lahingute jooksul on usk nende tähtsusse minus suuresti kaswanud. Pärast uut ja waljut analüüsi selle probleemi taktiliste ja tehniliste tingimuste kohta loen ma wõimalikuks ehitada mehaanilise weoga sõiduriista, millega on wõimalik wedada üle kõigi takistuste ja waenlase tule all kiirusega üle 6 kilomeetri tunnis jalgwäge ühes sõjariistade ja moonaga ja suurtükke“.

1. dets. 1915. a. algas colonel Estienne offitsiaalselt oma kawatsusi ellu wiima, mida ta juba mitu kuud enne seda oli plaanitsenud ja läbi mõelnud. Somme lagendikul nägi ta Ameerika traktoreid lüliku weoga, mida Inglise suurtükiwäes raskuste wedamiseks tarwiteti, ja see kõwendas tema usku

„maapäälse soomuslaewa“ ehitamise võimalusse. Tema projekteeris aparaadi lülilu pääl, 4 meetrit pikk, 2,60 mtr. lai ja 1,60 mtr. kõrge, umbes 12 tonni raske, soomuse paksus 15—20 mm.; 80 HP mootor annaks normaalse kiiruse 9 kilomeetrit tunnis.

Ta purustaks kõik sel ajal tarwitusel olevad kaitseabinõud ja võiks kraawist kunni 2 mtr. laiuseni üle minna. Ta võiks wedada enese järele soomuswankri, mis mahutaks 20 meest ühes sõjariistade ja muu warustusega. Aparaat ise, mille meeskonnaks 4 meest, oleks sõjariistatud 2 kuulipilduja ja ühe 37 mm. suurtükiga.

Maapäälised soomuslaewad, nagu colonel Estienne oma aparaati nimetas, olid määratud waenlase positsiooni ootamata ärawõtmiseks. Waenlasele teadmata wäerinnale toodud ja õöl enne pääletungimist eesliinile võimalikult lähemale paigutatud, algawad nad enne walgust pääletungimist ja jõuawad hommikul õige wara waenlase esimese liinini. Mingisugust ettevalmistust suurtüki tulega ei ole tarwis, ehk ainult selleks, et masinate liikumise müra warjata. Sel ajal, kui üks pool masinaist üle traattõkete ja esimeste kaewikute jõuab ja wõitlust tärkawate kuulipildujatega algab, katab teine pool oma tulega kaewikud ja võimaldab sellega jalgwäe edasitungimist awatud teede kaudu ja kaewikute oma alla wõtmist. On esimene liin ära wõetud, siis sünnib samuti ja nendesamade abinõudega teise liini ärawõtmine, nii et juba koidu ajal on võimalik jõuda waenlase batareideni, kes täiesti desorganiseeritud saawad olema, sest et nad nii kiiresti waenlase edasilikumist kuidagi wiisi oodata ei wõinud. Kui weel tarwilikul arwul „soomuslaewu“ on olemas, siis wõib nende järel pukseerida soomustatud wankreid suuremaarwulise jalgwäega, et batareide ärawõtmist kiirendada ja waenlase wäerinnal tekkinud lõhe täiesti ära kasutada.

Niisugune oli aparaat ja tema tarwitamine, millega Estienne esines 1915. a. lõpul. Ülemjuhataja staabis kuulati Estienne'i suure huwiga, kuid soowitud dokumente ta oma kawatsuse elluwõimiseks ei saanud, sai ainult luba Pariisi sõita, et katsuda oma plaanidele käiku anda.

20. detsembril oli colonel Estienne Pariisis. Tarwis oli leida julget inimest, kes oleks wõinud sellesse ettewõttesse suured summad panna, ilma et walitsuse toetus garanteeritud oleks olnud.

Läbirääkimised konstruktor Renault'ga ja teistega ei annud soowitud tagajärgi. Siiski leidis Estienne tarwiliku mehe, see oli inseneer Brillie, kes kohe kõige suurema agarusega ja laial

daste tehniliste teadmistega tööle asus. 22. detsembril oli projekt läbitöötatud, leidis toetust Schneideri tehaste juhtivate jõudude poolt, ja tehas oli valmis „maapäälsete soomuslaewade“ ehitust oma pääle wõtma.

Sellega oli kõige raskem tehtud ja wõis loota, et Schneideri tehas, üks suuremaist sõjatarwituste wabrikuist Prantsusmaal, wõimaldab uue sõjariista rutulist ilmumist lahingwäljale. Kuid nii ruttu ei sündinud see siiski.

7. jaanuaril 1916. a. kutsuti colonel Estienne suurtükiwäe sekretariaati automobiilosakonda. Siin hakkab liikuma pikaldane administratiivi masin. Tehti uusi plaane, kawatseti pöörata esiteks wäljamaa wabrikute poole Holti traktorite tellimise asjus, et siis õppida, kuidas neid ümber ehitada. Arusaades, kuhu kõik need katsed, õppimised, läbiwaatamised komisjonides wiiksid, pööras colonel Estienne 14. jaan. 1916. a. uuesti ülemjuhataja poole soowiga, et Schneideri projekt, ainuke, mis valmis oli, wastu wõetaks ja wiibimata masinate ehitamisele asutaks, seletades, missugust ülekaalu niisugused masinad Prantsuse sõjawäele annaksid ja kui suur oleks kokkuhoidmine suurtükipommides, sest ettewalmistamine suurtükitulega jääb „maapääle soomuslaewa“ tarwitusel ära, ja et uus aparaat jalgwäe pääletungi paremini kindlustab kui mõnituhat puuda pomme.

18. jaan. kutsuti colonel Estienne ülemjuhataja staapi ja wõeti seekord Joffre'i enese poolt wastu, kes asja wastu elawat huwi näitas ja joonistused ja dokumendid oma juure jättis.

Kolme nädala jooksul mingisuguseid teateid saamata, küsis colonel Estienne oma kawandi saatuse üle järele. Tegelikult, päästaap saatis sõjaministeeriumile tellimise 400 aparaadi pääle juba 31. jaanuaril 1916. a., sõjaministeerium saatis selle suurtükiwäe sekretariaati, ja wiimase automobiilide walitsus algas läbirääkimisi Schneideri seltsiga, rohkem rõhku pannes uutele katsetele traktoriga lüliku pääl. Offitsiaalselt jäi colonel Estienne, ainuke, kes teadis punktipäälselt uue aparaadi sihti, tarwitamise wiisi ja omadusi ja kelle waimusünnitus see oli, asjast täiesti kõrwale, ja see sattus bürokraatilise administratsiooni kätte, kes mõne päewa eest sellest projektist midagi ei teadnud ja kes sellega oma arwamise järele ümber hakkas käima.

Pärast katseid Holti traktoriga pikendatud lülikuga 21. webruaril 1916. a. anti Schneideri tehasele 25. webruaril tellimine 400 aparaadi pääle, mis valmis pidid oléma enne 25. nowembr. 1916.

Kuidas uute masinate ehitamine edenes, seda iseloomustab kiri, mis hra Deloule, Schneideri seltsi inseneer, colonel Estienne'ile 2. märtsil 1916. a. kirjutas:

„ Igaüks komisjonis on huwitetud sellest ettewõttest ja paneb oma ideed juure, ilma et aparadi pääsihist aru saaks. Kui kõike ilma kuulata, saaks aparaat täiesti ümber moonutatud.

Oleks tarwilik, et Teie wõiksite asjast osa wõtta“.

17. märtsil wiibis colonel Estienne katsete juures Vincenne'is ja pärast seda esines tema ülemjuhatajale projektiga tulewase tänkiwäe organisatsiooni ja tarwitamise üle.

Aprilli, mai ja juuni kuus kestsid ägedad kriitilised wõitlused Verduni pärast, ja keegi ei rääkinud enam „maapäälseist soomuslaewadest“.

Wahepääl sündis seljataga, ilma et lahingust osawõtjailt nõu oleks küsitud, Saint-Chamond'is teine masin, 20-tonniline, ühe 75 mm. suurtüki ja 4 kuulipildujaga, elektri weoga. 8. aprillil sai Saint-Chamond aparadest 400 tellitud.

Juunikuus sai Prantsuse päästaap Inglise päästaabilt teate, et Inglismaal ka „maapäälseid soomuslaewu“ ehitetakse. Lepiti kokku, et Prantsusmaa saadaks saatkonna Inglismaale. Määrati colonel Estienne, kes 25. juunil Lincolni, 180 kilom. põljapool Londonist, jõudis, kus walju saladuse kaitse all iseäralisi masinaid ehiteti, mida maskeerimise otstarbel tänkideks (s. t. reservuaar) kutsuti ja mis Petrogradi jaoks olla määratud. Nähes neid Prantsusmaa omist palju raskemaid ja tugewamaid tänke, arwas colonel Estienne nende koostöötamise sama tähtsaks kui kerge ja raske suurtükiwäe koostöötamise. Tagasi jõudes kandis ta ette, kui tarwilik oleks ja missugust kasu mõlemale riigile annaks koostöötamine, mitte ainult uute masinate ehitamises, waid ka lahingu tugewuses.

Umbes samal ajal saadi Pariisis aru, et ei oleks otstarbekohane oodata, kunni tänkid lõpulikult walmis saawad, waid on tarwis ennem hakata nende jaoks meeskonda ettewalmistama. 14. juulil määrati colonel Estienne sõjaministri käsutusse tänkide üksuste wormeerimise otstarbeks.

Kogumise paigaks oli fort Trou d'Enfer Marly-le-Roi lähedal. 15. augustil ilmusid esimesed ohwitserid-suurtükiwäelased, warsti pärast seda ka sõdurid ja weel puuduwad ohwitserid, suuremalt jaolt ratsawäelased.

Et saadetud mehed ühtegi mootorit näinud ei olnud, komandeeriti nad esiteks automobiilide tsentrumitesse Chalons'i

ja Rupt'i. Pärast ilmusid nad jälle Marly'sse, kus sõidu- ja veoautode abil algõppus anti mootori ja auto alal. Täнки liikumise põhimõttega tutvustamiseks tarwiteti mõnda traktorit Baby-Holt.

Septembris ilmusid esimene Schneideri ja esimene Saint-Chamond tänkid. Esimesed harjutused meelitasid palju päältwaatajaid. Oktoobris tulid mõned tänkid juure, ja teoreetiline õpetus organiseeriti nii hästi kui võimalik.

Et täнки ehituse ja edasiliikumise algupärasus nüüd wist kõigile tuttaw on, sellepärast ma seda kirjeldama ei hakka, toon siin ainult lühikese kirjelduse Schneideri ja Saint-Chamond tänkide kohta, mis Prantsusmaal esimestena ilmusid, kuna kergete tänkide tarwitamisele wõtmisega nende ehitus seisma pandi.

Schneideri täнки pikkus on 6 meetrit, laius 2 mtr., kõrgus 2,40 mtr. Mootor on eesotsas, tagaotsas on kast jõu kahele wedajale rattale edasiandmise mehanismiga. Et wedaja ratas (tagapool) ja juhtiw ratas (eesotsas) peaaegu ühesuurused on, siis on lüliliku ülemine ja alumine osa peaaegu paralleelsed. Lülilik on moodustatud 34 osast, lülilist.

60-hobusejõuline mootor on täнки jaoks eriti ehitatud; ta on 4 tsilindriline (tsilindri läbimõõt 135 mm., kolbi käik 170) automaatilise määrimisega, süütamine magneeto abil ja tema kiiruse ülemmäär 1200 tuuri minutis. Bensiini baak on karbo- raatorist madalamal, nii et bensiiniga toitmine esiteks käsitsi pumba abil, sõidu ajal aga automaatiliselt õhupumba abil sünnib. Kõik juhtimise pedaalid ja käsipidemed on koondatud täнки juhi asukoha juure täнки eesotsas, paremal pool mootorit. Täнки korpus on ehitatud osalt 11 mm., osalt 5 mm. paksusest karastatud terasest. Waatlemine sünnib kitsaste pragude ja luukide läbi. Sõjariistadeks on üks 75 mm. suurtükk ja kaks kuulipildujat, 75 mm. lühike (9,5 kaliibrit) suurtükk võimaldab väga punktialse laskmise kunni 200 meetrini, kuna kõige suurem laskekaugus on 600 meetrit; pommide tagawara tänkis on 90. Meeskond on moodustatud 6 inimesest. Täнки raskus on 13,5 tonni, praktiline kiirus 2—4 kilom. tunnis; üles mäge sõit 2 kilom. kiirusega on võimalik kunni 55 prontsendilise tõusu juures.

Wälimuse poolest suurema ja ka raskema Saint-Chamond täнки pikkus on 7,91 meetrit, ühes wäljaulatawa suurtükiga 8,83 mtr., laius 2,67 mtr., kõrgus 2,36 mtr.

Liikumine sünnib mehaaniliste ja elektri aparaatide abil.

Jõuandjaks on 80 HP bensiini mootor. Mootor ajab ringi dūnamot, mis sūnnitab woolu 260 amperi 200 woldi pinewuse juures, ehk 130 amperi 400 woldi juures; nii on masina jõud teoreetiliselt 52 kilowatti. Wool antakse edasi kahele elektromootorile, milledest kumbki kiirust wāhendajate hammasrataste kaudu ūhepoole lūlikut weab. Otsejoones sõidu juures keerlewad elektromootorid ūhesuguse kiirusega, pōõrete jaoks wāhendatakse ūhe mootori kiirust. Niisuguse tånki juhtimine ei nõua mingisugust musklite pingutust, kiiruste wahetamine on wāga painduw. Tånki sõjariistadeks on ūks harilik 75 mm. wälja suurtükk ja 4 kuulipildujat. Tånki meeskond oli moodustetud harilikult 9 mehest.

Tånk kaalus ilma laskemoona ja meeskonnata 19.900 kilogrammi, tåies lahingukorras ligi 24 tonni, liikumise kiirus 8 klm. tunnis, sileda maa pāål kõige suurema mootori kiiruse juures kunni 12 klm., wõis ūle minna kunni 2,5 mtr. laiustest kraawest, sõita ūles mäge kunni 70—80 prots. tõusu mōõda. Praktikast tulid selle tånki suured puudused ilmsiks: liiga keeruline ja mitte kūllalt tugew mehanism, liiga kitsad lūlikud, nii et ainult õige kōwa maapind tånki hāsti kandis.

Septembris 1916. a. ilmusid esimesed Inglise tånkid lahingwāljale Somme juures, mille järeldusel mõned kūlad āra wōeti. Juhtiwad jõud Inglise tånkiwāes ei soowinud seda enneaegset tånkide tegewusse astumist, nad kawatsesid ūhes prantslastega korraga) ja ootamata tånke suuremal arwul lahingusse saata, kuid Inglise wāejuhatus tahtis uut sõjariista, mille wastu temal suurt usaldust ei olnud, proowida. Kuid see proow maksis Inglise ja Prantsuse tånkel palju: ta nāitas kõigile, ka waenlasele, missugust mōju wõib awaldada tånkide osawõtmine lahingust. Kuid see sundis ka Prantsusmaal tånkide ehitamise ja tånkiwāe wormeerimisega ruttama.

Tånkiwāe keskpunktiks määрати Champlieu laager, Campiegne metsa lõunapoolsel serwal, kus ka laagri sisseseadmise, meeste õpetamise ja ūksuste wormeerimisega kohe algust tehti.

H.

Tånkiwāe wormeerimine.

1. detsembril 1916. a. ronid raudteelt maha wāikses d'Orrouy-Glaignes jaamas esimesed 8 Schneideri tånki ja roomasid warsti kõrgele Champlieu tasandikule, kus metsa āāres mõned barakid seisid, esimesed sellest pikast barakkide reast, mis warsti sinna juure ilmus. Champlieu laager on Prantsus-

maal tänkide wäeosade hällikoht. Sinna saadeti wabrikutest walmis tänkid ja osalt õpetatud mehed. Siin kestis õpetamine juhtimises, takistustest ülesõitmisest, laskmises ja teistes ainetes edasi; saadud materjaalist loodi wäeosad. Harilikes tingimuses wõis gruppi 4 nädalat pärast sinna ilmumist lahingusse saata.

Siseriigis töötas paarikümneliikmeline komisjon tänkisse puutuwate küsimuste kallal, harutas tema puudusi ja otsis abinõusid, kuidas neid puudusi kõrwaldada ja tänki täiendada.

Esiteks otsusteti, et iga tänkide üksus seisab koos kahest jaost, millest üks oleks warustatud Schneideri, teine Saint-Chamond tänkega. Kuid wiimase tüübi tänkide ehitamine wiibis. Weebruaris 1917. a. otsusteti, et iga üksus olgu warustatud ainult ühte seltsi tänkega.

Igapäewased proowid esiteks Marly's, hiljem Champlieu's töid ilmsiks palju puudusi tänki ehituses ja tarwiduse mitmetes muudatustes.

Esiteks, tellimise juures ei olnud ettenähtud mingisuguseid tööriistu ega tagawara osasid. Kas oli see konstruktori süü, wõi liig kiire kulumine, kuid tänki korraliku töötamise kindlustamiseks oli tarwis tagawara osasid kaunis suurel arwul. Esimene tagawarade tellimine sündis alles 1. now. 1916.

Teine tähtis puudus oli see, et tänki soomus ei olnud küllalt paks. Nimelt oli Inglise tänkide enneaegselt lahingusse toomise tagajärg see, et sakslased hakkasid wabritseerima soomuswastaseid teraskuule, mis katsetel tänki soomuse läbi löid. Walmisolewad tänkid kaeti Champlieu's uue soomuse korruga üle, kuna wabrikuis sellest ajast paksema soomusega tänke hakati ehitama. Kuid soomuse paksendamine tegi tänki tuntawalt raskemaks, millel jälle mitmed halwad tagajärjed olid.

Pääle selle leiti tarwilikuks elektriga mootori käimapanemise aparaati sisse seada, mis ka sõjariistade ministri poolt detsembris 1916. a. otsusteti.

Siis oli weel suureks puuduseks see, et mootori jahutamine ja wentilatsioon wäga puudulikud olid, nii et pärast ühetunnilist sõitu wiibimine tänkis palawuse ja kihwtiste gaaside tõttu peaaegu wõimatuks sai.

Saint-Chamond tänki puudused olid weel tähtsamad. Tema lülilik oli liiga kitsas, rõhumine iga ruutsentim. pääle sedawõrd suur, et lülilik wähegi pehmemal maapinnal sisse wajus; ka kraawidest ülesõidul tuli lüliliku kitsuse tõttu palju takistusi. Otsusteti lülikut laiendada 32-st 41 sentim. pääle; selle tagajärjel jäi tema walmistamine weelgi hiljemaks. Mootoril olid mõned puudused, mitmed tänki osad olid liiga nõrgad, nii et

nad kergesti oma wormi muutsid, kandwad wedrud olid nõrgad, mille järelduel sagedad siinidelt wäljajooksmised tekkisid; wäljaheite toru laskis gaase siseruumi. Oli tarwis suurtükisihing ümber ehitada ja ta madalamale seada.

23. weebr. 1917 jõudsid esimesed Saint-Chamond tänkid Champlieu'sse ja 15. märtsil esimesed 2 tänki laiendatud lülikutega.

Kõik Saint-Chamond tänki hääd omadused, nagu elektri abil juhtimine, tugew suurtükk, said häwitatud ülewalmimised puuduste läbi, ja see tank oli alaliselt takistusis, kannatas kogu oma eluea—kunni peensused läbi said mõeldud—liig rutulise ilmalesündimise tagajärgede all.

31. märtsil 1917 oli Champlieu laagris 13 gruppi Schneideri ja 2 mitte täielikku gruppi Saint-Chamond tänke. Grupi administratiivne ja taktiline üksus seisis koos 4 batareist, igas batareis oli 4 tanki. Grupi koosseisus oli 18 ohwitseri, 18 alamohwitseri ja 74 kapralit, Saint-Chamond tänki grupis 106 kapralit.

Juba tänki üksuste loomisest oli selge, kui suur tähtsus on parandustel, sest et niisugune komplitseeritud sõjariist, nagu tank, nõuab hoolsat hoidmist ja sagedaid parandusi. Selleks loodi eri parandus- ja moonaga warustuse jaoskonnad, üks iga 8 wõi 10 grupi jaoks.

Kawatseti 1917. a. kewadel kõik tänkid lahingusse saata, et ootamatult 40 klm. pikkusel wäerinnal waenlase liinid kiiresti ära wõtta ja teed awada massidele, kes saawad walmis olema läbimurdu ära kasutama. Selleks oli ka 1916. a. lõpuks 400 Schneideri ja 400 Saint-Chamond tänki tellitud, kuid õigeaks ajaks tänkid walmis ei saanud.

31. märtsil 1917. a. oli sõjawäe käsutada 208 Schneideri ja 48 Saint-Chamond tänki, nendest olid lahinguwalmis 8 Schneideri gruppi, kuna 2 Schneideri grupi õpetus lõpetamata oli; kahekordne soomus oli umbes sajal tankil. Saint-Chamond tänkidest oli suur prots. lahingusse minemiseks kõlbmata.

Kawatsetud 800 tänkist oli lahinguwalmis ainult umbes poolteistsada. Küsimust — kas neid saata pääletungimisest osa wõtma, wõi oodata, kunni neid suurem arw walmis saab — haruteti igast küljest. Lõpuks otsusteti, et tänkid saawad 1917. a. kewadel lahinguis kaasa töötama.

III.

Esimesed lahingud

16. aprillil 1917 ja 5. mail 1917 a.

Tänkide loomise ajal kawatsetud plaanide järele pidid tänkid kiiresti jalgwäe kaewikuist üle minnes juba koidu ajaks waenlase batareideni jõudma. Kuid tänkide ehitamine wiibis; inglaste tänkide sõjawäljale wiimine septembris 1916. a. andis sakslastele liitlaste plaanidest teada, ja sakslased wõtsid wastuabinõud tarwitusele: nad ehisid esimese liini kaewikud 3—4 mtr. laiad, milledest tänkidel wõimata oli üle pääseda.

Ennem, kui tänkid lahingust osa said wõtta, ei wastanud nad enam uutele lahingu tingimustele.

Tööteti välja uus tänkide tegewuse kawa, mille järele tänki ülesanne oleks—olla jalgwäge saatjaks suurtükiks, ja tema päätegewus algaks pärast seda, kui jalgwägi waenlase esimese ja teise liini ära on wõtnud, nimelt kolmanda liini ärawõtmisel, et edasitungimises ei oleks seda waheaega, mis harilikult tekkis pärast seda, kui jalgwägi oli suurtükitulest purustamata maapinnani jõudnud, ja et waenlane ei jõuaks uut wastupaneku liini organiseerida. Tänkidele määrati alalised saatjad, kelle kohuseks oli läbikäigu kohti ette walmistada.

Üksikasjaliselt walmistehtud plaani järele algas pääletung 16. aprillil. Suurtükitule ettewalmistamine algas kell 2. Kell 6,30 algas üldine liikumine waenlase pääle. Tänkide tegewuseks oli määratud Aisne ja Miette jõgede piirkond põhjapool Reimsi. Tänkid olid kahes grupis, ühes 82, teises 50 Schneideri tänki. Esimene grupp liikus pikas kolonnis, sest üle Miette jõe oli ainult üks sild, ja sattus, wähe aega enne sillani jõudmist, waenlase tule alla. Jalgwägi wõttis kiiresti sakslaste esimese liini ära, kuid siis algas waenlase suurtükiwägi ägedat tegewust. Kunni esimese waenlase liinini jõudsid tänkid takistamata, kunni läbikäigud kaewikuist tehti, mis sel kohal iseäranis sügawad ja laiad olid. Kell 10,15 algas kolonn pääliikumist, ja kell 11 jõudsid tänkid waenlase teise liinini, mis sel ajal osalt Prantsuse jalgwäe käes oli. Säält liikusid tänkid mitmes grupis weel edasi, kuid jalgwägi ei saanudki edasi minna. Tänkid sattusid waenlase suurtükitule alla õige läheda maa päält ja said üksteise järele purustatud wõi plahwatasid põlema. Üksainus õige lähedal eraldi seisew waenlase 77 mm. suurtükk, teenitud kolmest mehest, wiis kaks tänki reast välja, enne kui tänki suurtükk teda häwitada

jõudis. Kõik jalgwäe pääletungi katsed ei õnnestanud. Kell 14,30 min. algasid sakslased wastupääletungi, kuid tänkide ja ka purustatud tänkide meeskonna tuli pani selle seisma. Kogu päewa olid tänkid waenlase suurtükitele all, siiski häwitasid nad waenlase kuulipildujaid ja sundisid teda kohati taganema, jõudes kunni kolmanda liinini. Kuid jalgwägi ei järgnenud tänkidele. Öhtul taganesid liikumiseks kõlbulikud tänkid kogumise punkti.

Üldse, 82 tänkist jäid 39 waenlase liinide wahele, 4 said reast wälja löödud Prantsuse liinide keskel.

Teise grupi saatus oli weel õnnetum. 23 said purustatud Prantsuse liinidel, ja kogumise punkti tuli öhtul kõigest kümme mekond täнки.

Jalgwäe pääletung kestis weel järgmised päewad, kuid juba 16. aprilli keskpäewal oli selge, et pääletungimine nurja oli läinud. Tänkide tegewust arustades ei pea mitte ära unustama seda, et tänkide tegewus oli ainult üks osa üldisest tegewusest, nii et tänkid ka üldise pääletungi saatust pidid jagama. Kokkuwõetult olid tänkiwäe suurte kaotuste ja wäheste tagajärgede põhjused järgmised: jõudsid liig hilja waenlase liinideni, ja see ei sündinud waenlasele sugugi optamata, Saksa suurtükiwäel oli ülewõim Prantsuse suurtükiwäe üle, tema waatepunktid, maapäalsed ja õhust, ei olnud mitte häwitatud, jalgwägi ei saanud suurte kaotuste pärast tänkidele järgneda.

16. aprillil kaotas tänkiwägi ligi 25 prots. meeskonnast, kes lahingust osa wõttis, 132 tänkist tulid samal ehk järgmisil päewil tagasi 56; 76 jäid lahingwäljale, nendest said 57 waenlase suurtükkide poolt purustatud. See sünnitas Prantsusmaal palju ärewust. Siiski ei wõi salata, et tänkid sel päewal suurt kasu tõid, kõiki raskusi oma piirkonnas enda pääle wõttes; ka jõudsid prantslased waenlase teise liinini ainult selles punktis, kus olid tänkid.

5. mail wõtsid tänkid jälle lahingust osa Laffaux weskijuures, kuigi wäiksemal arwol (19. Schneideri ja 12 St.-Ch. täнки), siiski olid saawutatud tagajärjed palju suuremad, kuna kaotused olid — 3 Schneideri ja 3 St.-Ch. täнки ja umbes 20 prots. meeskonnast. Ainult üks tänk sai purustatud waenlase suurtüki poolt.

Esimesed lahingud olid wäga õpetlikud, nad näitasid, kui palju oli weel puudusi täнки ehituses, kui palju tehti wigu tänkide tarwitamise wiisis, nende taktikas. Nad näitasid ka, et tänkide abil on wõimalik ära wõtta tugewasti kaitstud positsiooni, mille wastu senni kõik pääletungimised suurte kaotustega tagasi löödi.

Tänkid läksid tagasi Champlieu laagrisse ja kadusid mõneks kuuks näitelawalt, et end täiendada ja parandada saadud kogemuste waral.

IV.

Lahing Malmaison'i juures

23. oktoobril 1917. a.

Kogu suwe 1917. a. kestis energiline wahetpidamata töö tänkide ümberehituste, täienduste, katsete ja uurimiste ja meeste õpetamise alal.

23. okt. 1917 olid tänkid jälle lahingwäljal, wõttes osa wõitlustest Malmaison'i juures. Rünnaplaan oli peensusteni wälja töötatud, luure hästi tehtud, üksuste tegewuspiirkonnad ja ülesanded kindlaks määratud. Tänkide üksused allusid jalgwäe bataljonide ülematele. Enne tehti harjutusi tänkide üksuste koostöötamises jalgwäega. Selleks käisid 14 jalgwäe bataljoni kordamööda Champlieu's. Waenlasele oli teada tänkide wäljastumine. Eelmisel päewil sadas rohkesti wihma, maapind oli väga porine ja tänkide liikumine sellepärast raske. Kuus ööpäewa kestis kõige ägedam suurtükkide wõitlus.

Kuigi 63 wäljasaadetud tänkist ainult 21 lahingust tegelikult osa wõtsid, kuna 27 enne oma esimese liinini jõudmist ja 15 esimesel sakslaste positsioonil rikete pärast seisma jäid, oli tänkide edu täielik, nad täitsid hiilgawalt nende pääle pandud ülesanded. Ka moraalne mõju oli õige suur. Kaotused — alla 20 prots.

Sakslased, nähes et täнки ei ole mitte nii kerge purustada, kuna täнки tuli läheda maa päält väga suuri kaotusi sünnitas, hakkasid täнки kartma, sagedasti jätsid kuulipildurid ja suurtükiväelased oma sõjariistad maha ja põgenesid, kui nägid, et täńk nende poole liigub. Täńkide edu ülendas oma sõjawäe meeoleolu, äratades usaldust ja usku tema wõimisse. 23. oktoober näitas weel kord, et täńkile on tarwis anda suurem kiirus ja painduwus liikumises, mis ka tulewaste täńkide ehituse päätingimuseks tehti.

V.

Kerge täńki loomine.

Pärast reisi Inglismaale toonitas colonel Estienne omas ettekandes raskete Inglise ja keskmiste Prantsuse täńkide koos-

töötamise tähtsust. Warsti hakkas ta unistama õige kergest fänkist, mis oleks pääasjalikult luure aparaadiks ja wõiks minna igale poole, kuhu läheb jalgwäelane, mis oleks, ühe sõnaga, soomustatud jalgwäelane. Juulis 1916. a. kohtas Estienne konstruktor Renault'i, kes asjast elawalt osa wõttis ja Estienne'i kawatsust hakkas reaalellu wiima, andudes sellele tööle ihu ja hingega. Olles kindel edu pääle, kirjutas kindral Estienne 27. nowembril 1916 ülemjuhatajale kerge tänki ehituse wõimalusest, mille sõjariistaks oleks ainult üks kuulipilduja, mis igast pommi august ja kaewikust wõiks läbi minna ja mis oleks liikuwam kui keskmised tänkid. Kergel tänkil oli alguses õige palju waenlasi, kes seda sõjariista täiesti mõttetuks pidasid, nimelt, et ühe kuulipilduja jaoks ei maksaks nii suurt masinat ehitada, et üks inimene ei wõi kuulipildujat teenida, peaks olema vähemalt kaks ehk kolm meest jne. Siiski telliti alguses 150 tükki katseks ja aprillis weel 1000 kergest Renault'i tänki. Mitmesuguste intriigide järeldusel wõeti see tellimine weidi hiljem tagasi. Mitmed komisjonid uurisid kergest tänki, temaga tehti mitmesuguseid katseid, mille tagajärjel maikuu keskel tellimine 1150 tänki pääle uuendeti. Ka otsusteti üks osa tänkidest warustada 37 mm. suurtükiga. 20. juunil 1917 nõudis ülemjuhataja, et tellimine kergete tänkide pääle saaks arwu poolest suurendatud 3.500 pääle. Nendest pidid 1600 tänki walmis saama enne 31. märtsi 1918, ülejäänud 31. juuliks 1918

Kuid tänkide walmistuses tuli ette palju takistusi, nii et 20. märtsiks 1918 oli wabrikust wälja tulnud ainult 453 tänki, nendest ainult üks täiesti lahinguwalmis.

VI.

Kriis.

21. märtsil 1918. a. algas suur sakslaste pääletungimine, mille sihiks oli liitlaste wäerinda läbi murda, lahutada Inglise sõjawäed Prantsuse wägedest, esimesed purustada ja siis awada tee Pariisi.

900 000-mehelise Saksa pääletungi armeede edasilikumine sündis õige kiiresti; külad ja linnad langesid üksteise järele sakslaste kätte. Kuue päewa jooksul jõudsid sakslased kunni 60 kilomeetrini lähtekohast. Waenlane lähenes Champlieu laagrile, kuhu tänkid olid koondatud. Ülemjuhataja andis 26. märtsil käsu: „Kõik, mis wõimalik, saata lahingusse, kõik, mis lahinguks kõlbmatu, ewakueerida Cercotte'i ja Sens'i“. 29. märtsil anti käsk — kõik tänkid Cercotte'i ewakueerida.

Algas kiire üksuste loomine ja tänkide kordaseadmine. Lahinguwalmis tänkide arv oli õige väike.

3. aprillil sõitis 1 bataljon lahingväljale, kuid manövreerides tuli awalikuks, et tal weel palju puudusi oli, ja seepärast ei lastud teda lahingusse minna.

Warsti pandi sakslaste pääletungimine seisma, loodi jälle kindel wäerind.

Tänkiwägi, alaliselt kaswades, walmistas ennast suurte lahingute wastu. 1918. a. suwel oli tänkiwäes 142 administratiiwüksust, üle 20.000 sõduri ja 1000 ohwitseri.

VII.

Tänkid kaitse sõjas.

Ilmasõjas muutus ja arenes taktika wahetpidamata. Igal rünnaku- ja kaitsewiisil olid omad puudused, igale abinõule leiti kohane abinõu wastu panna. Täнки ülesandeks oli algusest saadik waenlase wäerinna läbimurdmine; et tänk seda ülesannet täita wõih, näitawad kõik, ka ebaõnnestanud, katsed. Näituseks, 20. now. 1917 Cambrai lahingus 308 Inglise täнки, nõrga jalgwäe saatel, ilma suurtükitule ettewalmistusega, wõtsid oma alla terve kaewikute süsteemi Hindenburgi positsioonil 10 kilom. laiuselt ja 8 klm. sügawuses. Et awatud wärawat küllaliste jõudude puudusel ära ei saadud kasutada ja lahing inglastele õige kurwalt lõppes — see ei ole sugugi tänkide süü.

Kaitset organiseeriti ikka sügawamalt. Kui pääletungijal korda läks mõnda osa positsioonist ära wõtta, wõis ta kergesti waenlase wärskete jõudude kontrrünnaku ohwriks saada, sest et temal sõjariistu, pääle püssi, ei olnud. Sellest tekkis tarwidus suurtüki järele, mis jalgwäge igalpool saadaks.

Kõik katsed luua niisugust suurtükki läksid nurja.

Kuid kas ei ole tänk see saatja suurtükk?

Täнк sai kaks ülesannet: esiteks, läbi murda waenlase kindlustatud positsioon ja awada tee oma jalgwäele ja, teiseks, häwitada ehk waikima sundida kaitsepunkte, mis organiseeritud positsiooni piirkonnas ehk kaugemal wastu panewad. Esimene on raskete wõi keskmiste, teine kergete tänkide ülesanne. Need põhimõtted on awaldetud kõigis instruksioones ja õpetamises.

27. mail algasid sakslased ägedat pääletungi. Kõik liitlaste poolt tarwitusele wõetud abinõud, wärske reserwede lahingusse wiskamine, ei jõudnud sakslaste edasilikumist seisma panna. Üks tähtis punkt, mida sakslased tingimata tahtsid ära wõtta, kuna prantslased otsustasid wiimse wõimaluseni kaitsta, oli Retzi mets. Sinna saadeti kiiresti kolm bataljoni kergeid tånke. Tånkide kohalewedamine weoautode ja traktorite abil kestis paar ööd-päewa. 31. mail jõudis esimene bataljon kohale, ja kohe saadeti ta ühes Maroko wäeosadega sakslastele wastu Chaudoni juures. Ei olnud mingisugust luuret, mingisugust sidet tegewuses jalgwäega, kes wäsinud ja suurte kaotuste tagajärjel nõrgestatud oli. Edasilikumisel jalgwägi tånkidele ei järgnenud. Tånkid liikusid määratud kohani, sakslasi suurte kaotustega umbes 2 kilom. pääle taganema sundides. Et tånkid ilma jalgwäeta pikemaks ajaks wõidetud positsioonile jääda ei wõinud, siis hakkasid nad tagasi tulema. Kuid kohe nende kannul liikus ka waenlane, kes alles Prantsuse jalgwäe positsiooni ees seisma jäi. Nii lõppes 31. mai lahing sellega, et mõlemad pooled oma endistele seisukohtadele jäid.

Wõitlused Retzi metsa pärast keetsid kunni 12. juunini. Ühes ja teises kohas läks sakslastel korda edasi tungida. Kuid ümber kerged tånkid ja sundisid neid jälle tagasi minema, andes oma wägedele aega kaitset paremini organiseerida.

Ehk küll kergeid tånkide ilmumine sakslaste pääletungimist seisma ei pannud, andis see temale siiski tuntawa hoobi.

Kerged tånkid kandsid oma tuleproowi hiilgawalt wälja. Olles wahetpidamata lahingus ligi kaks nädalat, tuli rikkeid wähe ette, kuna kaotused õige wäiksed olid. Jalgwägi harjus nendega ära ja pidas neid oma paremateks sõpradeks.

Wasturünnakust 11.—13. juunini Mery-Beloy juures wõtsid osa 110 Saint-Chamond ja 60 Schneideri tånki.

Waewalt wõiks uskuda, et see löök ilma tånkideta nii tuntawalt oleks mõjunud. See löök von Hutier armee külje pihta ei wisanud teda küll mitte tagasi, kuid pääletungimine oli seisma pandud. Kauga aega tuletasid Mery-Beloy lagendikul purustatud tånkid meelde seda kohta ja kuupäewa, kus sakslaste pääletungimine Pariisi pääle lõpulikult seisma pandi.

(Järgneb).

Korralduste andmisest sõjategewusel.

ÜLDISED ALUSED.

Lühike ülewaade korralduste andmise ewolutsiooni kohta wiimase poolteise aastasaja jooksul.

Ülema otsus — saawutada wõitu — mis sõja aluseesmärk on, omab wäärtuse ainult sellel kujul, kuidas ta ellu wiidud. Selleks, s. o. wõidu saawutamiseks, kõigepäält wäljendetakse juhi otsus reaks korraldusteks alluwaile juhtidele (osade ülematele), ja siis täidetakse wiimaste poolt. Siit on täiesti selge, millise tähtsa koha wanema juhi otsuse elluwiiimises omab see lõpulik otsuse wäljendamine. Teiselt poolt, kui palju soowimata muutusi wõib wanema juhi põhimõte kannatada alluwate juhtide (osade ülemate) äärmiselt lahkuminewate isikliste (indiwiduaalsete) omaduste tõttu. Selles suhtes tükib kergesti pääle wõrdlus walguse kiirega, mis sunnitud läbi mitme prisma minema.

Täiesti arusaadaw, kui kahjulikud need „murdumised“ on ja kui oluliselt tähtis on saawutada, et need „murdumised“ wõrduksid nullile.

Sarnane nõue on paberil wäga kerge tuua, sest mahub mõnesse reasse, on aga tegelikus elus wäga raske asi, mis nõuab paljuaastast tüdimata ettewalmistawat tööd rahu ajal.

Friedrich Suure ajajärgus saawutati juhi tahtmise täi-päälne elluwiiimine kõige lihtsamal teel. Wanem juht lihtsalt isiklikult komandeeris kõiki (andis komandod). Kindral Leer nimetab seda ajajärku wäga tabawalt — „komandode taktika ajajärguks“.

Kuid juba XVIII aastasaja lõpp ei wõinud rahulduda küsimuse sarnase lahendamisega. Prantsuse rewolutsiooniga ellu kutsutud rahwuslikud sõjawäed ei taha wõidelda „mehaaniliselt

tihedasse ridadesse müürituna". Lahing läheb „öpeplatsilt" — „murdmaastikule". Endine väheliikuv positsiooni sõda waheldub suurte manöövrite ja kiire liikumise sõjaga, ühe sõnaga, algab Napoleoni ajajärgu „guerre de mouvements".

Sõjakunstis olnud ewolutsioon nõuab teistsugust kui Friedrichi ajajärgus juhtimise küsimuse lahendamist. Sarnaseks lahenduseks võis olla ainult — alluwate juhtide kutsumine aktiivsele kaastööle, s. o. juhtimise töös tööjaotuse põhimõtte tarvitamine.

Napoleoni wastased püüdsid alguses lahendada juhtimise küsimust dispositsioonide näol, mida nimeteti „tegewuskawadeks" ja milleles kõige täpikäsemalt alluwatele pikema aja pääle ära näidati, mis on tarwis täita. Tüübiliseks näituseks võib olla Weyrother'i dispositsioon enne Austerlitz'i lahingut. Kuid kohtamine wastasega, kes nii liikuw kui Bonaparte ja pärast Napoleon, näitas kohe sellele alluwate mitteusaldamisele ja nende passiivsele osawõtmisele rajatud taktika pingutuste wõimetus.

Muidugi oli see periood sõjakunsti ajaloos täiesti loomulik.

Asi seisab selles, et üleminek taktikale, mis rajatud tööjaotusele ja alluwate usaldamisele, ei wõinud sündida iseenesest, ilma üleminekuta rahwusliste sõjawägede juurde ja ka ilma kestwa juhtide kaadri rahuaja teadusliku ettewalmistusega. Sest tööjaotus toob kaasa tingimata paljude inimeste osawõtmise, ja sellega moodustetakse hulk „murdwaid prisme". Selle „murdumise" pahe vähendamine on juhtide kaadri paljuaastase rahuaja ettewalmistuse küsimus. Isegi Napoleoni geenius ja tema kaaslaste suured sõjalised kogemused ei suutnud selle ettewalmistuse töö aset täita. „Minu marshalid oskawad sõdida ainult suurtel teedel ja suurtükitle piirkonnas", kirjutab tema. Seepärast oli tema omis korraldustes sunnitud detaillesse süwenema, oma alluwatele täitmise üksikasju ette ütleva. Tema korraldused on muidugi suur samm edasi, wõrreldes tema waenlaste „tegewuse dispositsiooniga"; kuid siiski pidi tema juhtimise tublisti tsentraliseerituks jätma, sest muidu oleks wõinud tema otsus täiesti muutuda tema, uutele tingimustele mitte ettewalmistetud, alluwate käes. Seepärast kohtame tema juures sarnaseid ridu, nagu ta 14. jaanuaril 1807 a. marshal Berthier'le kirjutab: „Pidage täpikäält kinniminu käskudest. Täpikäält täitke minu juhtnööre. Et kõik oleks walmis ja omil kohtel. Mina üksi tean, mis tarwis teha". Kuid niipea kui 1812. aastast algades keiser kohtab rahwuswägesid — kui werised õpetunnid, mida Napoleon andis austerlastele ja preislastele, sundisid wiimaseid

ka rahvuslike wägede juurde üleminema, mis wõimaldas nende poolt liikumat sõda, ja Napoleon pidi selle tõttu endise wäheleikuwa wastase asemel kohtama enam liikuma, — osutub tema tseentraliseeritud juhtimise süsteem wõimetuna, waatamata tema geeniusu pääle. 1813, 1814. ja 1815. aastad näitawad seda selgesti. Seda mõistsid ka mõned tema kaastöölised. Marshal Marmont 15. augustil 1813. a. ütleb keisrile: „Kardan, et sel päewal, millal Teie Kõrgus wõidu saawutate, Teie saate teada, et olete kaks kaotust kannatanud“. Tõesti, Dresdeni wõidu eest oli makstud kaotustega Katzbachi, Grossbeereni ja Kulmi juures.

Elu nõudis tungiwalt paljude isikute tööd, mille aset ei wõinud täita ühe isiku töö, olgugi et see isik genius oli.

Järgnew sõjakunsti ewolutsioon XIX aastasajal suurendas weel tungiwamalt tööjaotuse wajadust. Tuliriista arenemine sundis lahingut ikka enam ja enam laienema ruumis, laiali weniama ajas ja nõudis ikka suurenewat osadesse jaotamist — järrelikul wähenendas isiklise käsuandmise raiooni ja sellega ka tseentralisatsiooni wõimaluse. Mina ei kirjelda siin pikemalt seda ewolutsiooni, seda tehakse täielikumalt taktikas. Tuletan ainult meelde, et kõige järsuma tõuke sõjamõtte arenemisele selles suunas andis Prantsuse-Preisi sõda 1870—1871 a. ja Wene-Jaapani sõda 1904—1905 a. ning kinnitas suur sõda 1914—1918 a., silmapaistwalt alla kriipsutades Moltke waadete õiglust.

Praegune ajajärk on kõige laiema tööjaotuse ajajärk, mis pärast ka korralduste andmise süsteem peab läbistuma sellest ideest ja omis alustes arwesse wõtma selle idee elluwiiamise jaatawaid ja eitawaid külgi. Seepärast ongi see idee meie edaspidise uurimise aluseks wõetud.

ALLUWATE JUHTIDE (OSADE ÜLEMATE) ORIENTEERIMINE.

„Elawa läbikäimise“ wajadus.

Alluwate juhtide (osade ülemate) aktiivne osawõtmine nõuab kõige tähelepanelikumat nende orienteerimist kõiges, millel mõju nende tegewuse pääle. Seepärast ongi tarwis meie tulewasse wäljamäärustikku käskude andmise päätüki esimeses paragraafis tähendada, et iga sõjamees peab oma tegewuse eesmärki tundma ja temast selgesti aru saama. See nõue omandab praegu suurema tähtsuse, kui

kunagi warem, ja on kõigile hästi tuntud. Kõik lääne sõja wägede uuemad määrustikud on läbi imunud põhimõttest et meie aja lahingus iga reamees peab suutma iseseiswalt tegutseda, et ilma selleta wõidu saawutamine on wõimata. Kogu noorsoo kaswatus ja sõjawäe wäljaõpe on selle eesmärgi saawutamiseks sihitud. Seepärast ei arenda mina täielikumalt mõtet alluwate hoolika orienteerimise wadjaduse üle, waid, taotades käesolewas töös praktilisi eesmärke, peatan wähe täielikumalt selle nõude elluwiiamise wormide küsimuse juures.

Alluwate juhtide kutsumine aktiivsele tööle toob enesega kaasa, nagu juba eelpool öeldud, nende „indiwiduaalsuse“ tähtsuse suurenemise. Peab meeles pidama, et iga isik oma tugewate külgedega möödapääsemata toob ka oma nõrgade küljed. Muidugi ei hakka keegi sellele wastu waidlema, et soowitaw, et wiimaseid ei oleks. Kuid kas ei oleks juba aeg jätta ehitamast sõjaasjanduse teooriat õhuta ruumi? Kas mitte seepärast annawad paljud taktika õperaamatud lugejatele ni wähe tegelikult kasulikke teadmisi? Teooria peab arwesse wõtma keskmisi inimesi, kuid mitte ainult geeniusi. Seepärast peabki seisma sellel waatepunkti alusel. Kuid kui see nii on ja kui ühes sellega praegused taktilise töö tingimused tungiwalt nõuawad kõige laiemas ulatuses alluwate juhtide aktiivset tegewust — siis peab otse waatama silmadesse hädaohule, mis ähwardab juhtimise ühtlust: mitmesugused alluwate juhtide indiwiduaalsused toowad tingimata „murdumise“ wanema juhi tahtmise elluwiiamise juures. Seepärast peab kõigepääle lahendama küsimuse, kuidas seda eitawat külge kuni miinimumini wähendada.

Minule näib, et see küsimus ei saa enne õieti lahendatud, kuni läbi ei löö kindel weendumus, et praegusel ajal kõik läbikäimine ülema ja tema alluwate wahel ei wõi olla täielikult surutud „paberite“ raamidesse. Ikka enam ja enam kaswaw protest „paberite“ uputuse“ wastu sõjawägede ja staapide rahuaja elus ei ole miski muud, kui instinktiivne seltskondlise terve mõistuse awalikus, mis tunneb praeguse elu pulssi tihti paremini, kui arhiwide tolmus istuwa teadlase peen analüüs. Püüe suruda kõike „paberite“ raamidesse on kaastööliste mitteusaldamise taktika jäänus. „Täielikud kirjalikud kawad“ kõige selle kohta mida tarwis teha, aitawad saawutada ainult wälist wormilist ühtlust, mis nii lähedane ülematele, kes praeguse sõja waimu mõistmiseni weel ei ole arenenud. Nüüdseaja sõda, mis nõuab laialist alluwate juhtide iseseiswat osawõtmist, sunnib ka andma laialisi raame nende

„isiklikule algatusele,“ järelikult ei wõi kuidagi leppida juhtimise küsimuse sarnase lahendamisega. Alluwate juhtide mitmesugused indiwiduaalsused nõuawad mitmesuguseid nende pääle mõjumise wiise, ja wiimaste hulgas peab esimesele kohale panema „elawa läbikäimise“

Wähemalt järgmise asjaolu pääle peaks tähelepanu pöörama.

Kaastööliste aktiivse osawõtmise aste oleneb nende teadliku asjale andumise astmest. Wiimane aga oleneb kõigepäält rahuaja teaduslikust ettevalmistusest. See on nagu alus, ilma milleta ei wõi areneda aktiivne osawõtmine, kuid igal üksikul juhtumisel nõutakse alluwailt selget arusaamist sellest, mis temalt käesolewal juhtumiselt nõutakse. Wiimast ei saawuteta ainult paberlise läbikäimisega. Alluwate juhtide (osade ülemate) isiklike omaduste suurenenud mõju nõuab juhatusele nende, s. o. alluwate juhtide, arusaamise iseäralduste arwesse wõtmist, kuid just ainult paberline läbikäimine ei oma küllalist elulist painduwust, mida selleks waja.

Waatame neid wõtteid, mille abil wõib elluwia „elawa läbikäimise“ aluseid, millel nii suur tähtsus alluwate juhtide (osade ülemate) orienteerimises.

Selle küsimuse waatlemisel peab wahet tegema kahe tüübilise juhuse wahel.

1) Sõjawägede juhtimise juures, mis liiguwad ühel teel, s. o. ühe kolonni ulatuses; liikuw-sõja oludes, ehk mis tegutsewad ühes operatiivsuunas, kohtsõja oludes.

2) Mitme kolonni juhtimise juures ehk tegutsemisel mitmes operatiivsuunas.

Esimesel juhtumisel, näituseks brigaadis (diwiisis), mis liigub ühte teed mööda ehk tegutseb ühes suunas, saawutetakse „elawat läbikäimist“ kergesti diwiisi ülema „isiklise läbikäimisega“ oma lähemate alluwatega. Enne rännak-liikumise algust ehk enne tegewuse algust walitud suunas wõib tema kõiki tarwilisi isikuid kolonni pää ehk „komando koha“ juurde kokku koguda ja siin neile isiklikult anda juhatusi ja seletusi olukorra wiimaste andmete põhjal. Kõige raskemaid tingimusi kõrgemale juhatusele pakub kohtamiselahing. Nende tingimuste juures kergendab juhtimist brigaadi ülema olek awangardi juures. Siin tema otsustab ja näitab awangardi juhile tema töö piirjooned, wõttes, tema õlgadelt wastutuse lahingu algatuse otsuse eest ja seletades temale isiklikult, mida brigaadile tarwis.

Brigaadi ülema juuresolek awangardi juures annab wõimaluse täielikult orienteerida kõige üle awangardi juhti, wasta-

walt tema isiklikele omadustele. Ühes sellega on siin kõige parem võimalus isiklikuks läbikäimiseks teiste alluwate juhtidega — näituseks suurtükiwäe juhiga.

Siin on tarwis teha wäike märkus. Ülaltoodud näituse eesmärk on ainult selgitada kirjeldetawat ideed, kuid mingi tingimisel mitte igaks juhtumiseks kõlbulikkude shabloonid anda nagu igalpool, üksiku juhuse tingimused on mõõduandwate. Tihti wõib kohata juhtumisi, kus brigaadi ülemal tuleb saata mõnele ülemale ainult kirjalikke käsked, täiesti seadusliku sooviga tõttu neid omalt kohalt mitte ära kiskuda (näituseks enne lahingu algust polguülemat, kes pääjõudude kolonni juhik). Kuid wõttes arwesse isegi praegu öeldut, peab silmas pidama, et „elawat läbikäimist“ diwiisi piirides on kerge ellu wiia isikliku läbikäimise abil, sest et meie aja liikumisabinõud — jõuwanker — annawad täielise võimaluse wähemalt üks kord päewas näha omi lähemaid alluwaid ja neid isiklikult orienteerida. „Elawa läbikäimise“ printsiibi läbiwiimine mitme kolonni, mitmes suunas tegutsewate, s. o. kõrgemate sõjawägede ühenduste (korpus, armee, armeegrupp, meil rinne) juures on palju raskem. Ehk küll „elawat läbikäimist“ sel juhtumisel ei saa läbi wiia alalise „isikliku läbikäimise“ abil, nagu seda wõib saawatada diwiisi piirides ilma raskuseta — wõib seda siiski teatawate piirideni läbi wiia: on ainult teisi wõtteid waja. Päämiseks abinõuks selleks ongi kindralstaap. Olles juhtimise lähemaks abiliseks ja otsekohe osa wõttes operatiiwsete kawatsuste wäljatöötamisest, on ta ligidalt tuttaw wanerna juhi otsustega ja ideedega — ja seepärast wõib wiimase esitaja olla.

Aluswõteteks elawa läbikäimise läbiwiimiseks kindralstaabi abil on kaks järgmist:

A) Esimeseks on wõte, mida tarwitasid lääne sõjawägede juhid suures sõjas.

Määratud tunniks pidid igasse staapi (armeede ja korpuste) ilmuma kindralstaabi ohwitserid otsekohe alluwaist staapist. Need ohwitserid tõid kaasa kõik selleks ajaks saadetud teated ja ettekanded ja, mis pääs, tõid omas isikus kõik oma juhil kogunud küsimused, mille kirjutamine paberil liig palju aega wõtaks. Kõrgema staabi ülem kuulab kõigi nende ettekandeid. Tema pani ette rea küsimusi teda huwitawate üksikasjade täielikuks selgituseks ja, teisest küljest, wastas ise rea küsimuste pääle ettekandega tulnud ohwitserile. Täiesti arusaadaw, et juba üksi sarnane elaw mõttewahetus on wäga kasulik ja seda ei wõi iialgi wahetada paberline läbikäimine. Palju walminud küsimusi, mida tihti paberil piinlik awaldada,

said nii kiire lahenduse. Pääasi on aga, et sarnasel viisil kõrvaldeti kergesti ja kiiresti käskudes ja ettekannetes arusaamatused, mis alati teatawal määral ette tulewad, sest nii kāske kui ka ettekandeid kirjutawad alati mitte need isikud, kes neid peawad täitma ehk lugema.

Prantslased pöörasid erilist tähelepanu ülalkirjeldetud wõtte pääle.

Loen kasulikuks wähe peatada tähendatud ettekannete organiseerimise tehniliste üksikasjade juures.

Kõigepäält waatame ettekande aja küsimust.

Muidugi on wõimata siin lõpulikult kindlaks määrata tunde, millal peab ettekandeid määrama, kuid meie wõime jälgida meetodi, millest peab kinni pidama nende tundide määramise juures.

Täiesti arusaadaw, et soowitaw on määrata ettekande tund nii, et selleks ajaks koonduks staapi kõige enam teateid. Seepärast on kõige kohasemaks ajaks öhtused tunnid. Kuid asi seisab selles, et peab ettekandeid mitmesugustes staapes kooskõlastama nii, et wõimaldada ohwitseri tagasitulekut, kes oli teise staapi saadetud. Seda kooskõlastamist wõib saawutada kahte wiisi:

Kõrgemate staapide ettekanded määratakse warem, ehk alamate staapide ettekanded määratakse warem.

Esimesel juhtumisel ei saa kõrgemais staapes kasutada öhtuseid tunde, kunas wõiks saada täielikumaid teateid käesolewa päewa tegewuse kohta, kuid sellewastu tulewad kõrgema juhtimise kawatsused alamatesse staapsesse warem, ja sellega saawad sõjawäed korraldused õigel ajal kätte.

Teisel juhtumisel omawad sõjawäe osade staabid ettekandeks kõige täielisemad ja detailsemad teated, kuid kõrgema juhtimise kawatsused, minnes läbi terve rea instantside, jääwad sõjawägedesse jõudmisega wäga hiljaks.

Kumbki wiis wastab oma juhtimise tüübile.

Esimene wiis wastab juhtimisele seda enam laiemale, mida suurem sõjawäe ühendus, mida juhatakse. Jättes alluwaile wõimalikult laiemais raames küsimuse otsustamise — „kuidas teha“, koondab kõrgem juhtimine pääasjalikult enda tähelpanu küsimuse otsustamisse — „mida teha“. Wiimase küsimuse otsustamisel, püüdes walitseda waenlase tahtmise üle, ei tohi taga ajada waenlase tegewuse awaldusi. Wiimased peawad omama mõju ainult küsimuse pääle „kuidas teha“. Nii wastab esimene wiis sõjawägede juhtimisele, mis põhjendatud alluwate juhtide aktiivsele osawõtmisele.

Teine wiis wastab enam tsentraliseeritud juhtimisele, mille juures wanem juht jätab omale mitte ainult küsimuse otsustamise „mis teha“, waid wõtab ka tuntawal määral osa küsimuse otsustamisest „kuidas teha“. Wiimane, otsekohe ja lähedalt olenedes waenlase tegewuse awaldustest, sunnib otsustama rohkem detailsemate teadete põhjal. Seepärast heitis keiser Napoleon magama harilikult kell 8 õhtul ja tõusis kell 1—2 öösi, millal kogunesid tema juurde teated waenlase ja oma wägede tegewuse kohta möödaläinud päewa jooksul ja tema nende põhjal omi käske andis. Sarnane hiline korralduste andmine sunnib kõrgemat juhti korralduste kättesaamise kiirendamiseks mööda minema mõnest wahepäälsest instantsist. Nii wastab see wiis juhtimise tuntawale tsentraliseerimisele, ja kas on weel pääle seda, mis on toodud käesolewas ülewaates, waja ütelda, et see wiis on vähem kõlbulik nüüdseaja sõja juhtimisele, mis põhjendatud tööjaotuse laialisele tarwitamisele?

Ettekannete tundide määramise kohta peab weel juurde lisama, et jõuwankrite tarwitamine praegusel ajal kergendab wäga staapide läbikäimist. Selle tõttu peawad kõik staapid olema rohkelt jõuwankritega warustatud. Peab meeles pidama, et praeguste sõja juhtimise tingimiste juures on jõuwanker staabi jaoks mitte uhkuseasi, waid niisama tarwilik, kui jalgwäele püss ja suurtükiwäele suurtükk.

B) Teiseks orienteerimise wiisiks mitme kolonni juhtimise juures, mida ka Moltke rohkelt tunnistas, on kindralstaabi ohwitseride saatmine alluwatesse sõjawäe ühendustesse. See wiis wõeti ka suures sõjas laialiselt tarwitusele.

Lahingute ajal ja teistel juhustel saadeti tihti Bronsart, Werdi, Brandenstein ja teisi kindralstaabi ohwitseri kuninga tahtmise selgitamiseks. 1870—71 a. sõja uurimise juures peab tahtmata imestama, kui lühikesed on Moltke kirjalikud käsud, — selle tagajärjeks oli, et täielikku selgitust ja orienteerimist töid omas isikus kindralstaabi ohwitserid.

Otsustades Inglise sõjawäelaste aruannete järele, kes olid Jaapani sõjawägedes 1904—5 aasta sõja ajal, wõib ütelda, et selles suhtes jäid jaapanlased truudeks Moltke õpilasteks — nemad tarwitasid ka rohkelt sarnast kindralstaabi ohwitseride saatmist.

Kui teie nüüd wõtate kätte ükskõik kas sakslaste wõi prantslaste lahingute kirjelduse suurest sõjast, siis näete, kui wõrd laialiselt tarwiteti kindralstaabi ohwitseride saatmist kõr-

gemaist staapidest alluwise staapesse wiimaste orienteerimiseks ning käskude selgitamiseks.

Sellel saatmisel on suur tähtsus. Käskude andmist ei saa alati teha ühel ajal ettekannetega. Siin võib tarwis minna täiendawat orienteerimist ehk täiendawate käskude andmist. Kindralstaabi ohwitser, olles oma ülema ligemaks kaastööliseks operatiivalal, kui nii võib ütelda — ülema otsuse sündimise juures, hästi tuttaw juhi põhimõtte arenemisega, toob omas isikus sarnaseid selgitusi, mida paber ialgi ei wõi anda.

Oleks asjata katse seda mõtet weel edasi abstraktselt arendada. Tõesti, kas võib näidata kõiki hõõrumiste, arusamatuste ja segaduste juhtumisi säääl, kus on nii palju inimesi kõigi nende tahte, mõistuse ja tundmuste iseäraldustega, kõigi nende puudustega? See oleks ühewääriline püüdega kirjeldada kõiki ookeanis loksuwate lainete mitmesuguseid kombinatsioone.

Jõuwankrite ja lendmasinate tarwitamine kiirendab kindralstaabi ohwitseride saatmise juures nende liikumist.

Teine väga wäärtuslik tehniline abinõu, mis kergendab juhi „elawat läbikäimist“ oma alluwatega, on telefon. Wõimaldades otsekoheseid läbirääkimisi juhtide wahel, võimaldab see isiklikku läbikäimist suurte kauguste pääle waatamata.

Lõpusõnas „elawa läbikäimise“ tarwitamise suhtes sõjawägede juhtimises peab kordama, et see ei kõrwalda weel kirjalikkude korralduste wajadust. Kirjalikud käsud jääwad ikkagi juhtimise aluseks, „elaw läbikäimine“ aga juhtide täielikuma orienteerimise jaoks. Ühes sellega peab tähendama, et selle läbiwiimine on väga keeruline asi ja nõuab nii alluwate kui ka juhi enese põhjalikku ettewalmistust juba rahu ajal. Juhi juures, kes nüüdseaja sõja juhtimiseks ettewalmistetud ei ole, muutub see kergesti alluwate töösse segamiseks; tuletan meelde ainult seda kahju, mida tõi 1904—5 a. sõjas mitte-õige telefoniühenduse kasutamine, kus kõrgem juhatus, tarwitades telefoni, käsutas otsekohe roode, eskadrome ja batareisid. Siiski peab „elawa läbikäimise“ printsiip läbiwiidama. Ettewalmistamata juhtidele on see komistuskiwiks, kuid liht reamehele andis progress Makedoonia Aleksandri falangi piigi asemele kiirlaskja ehk koguni automaat püssi, ehk küll wiimane ja kuulipilduja on palju peenem ja keerulisem instrument kui klassikaline piik ja nõuab oskust temaga ümberkäimises, aga progress elus läheb paralleelselt kõigis alades; tema läheb ka sõjawägede juhtimise alas; see nõuab isikutelt, kes sel alal töötawad, põhjalikku ettewalmistust ja oskust; nagu armeel, mis

ei oma kiirlaskjat sõjariista, tänke, lendmasinaid ja gaasiwõitluse abinõusid, ei ole lootust edu pääle, samutigi juhid, kes ei tunne ja ei taha ehk ei suuda arwesse wõtta nüüdseaja juhtimise wõtteid, mis ellu kutsutud tehnika hiigla saawutustega, wiivad sõjawägesid mitte wõituledele, waid alati kaotustele.

IGA JUHT PEAB KORRALDAMA AINULT SEDA, MIDA EI WÕI ALLUW ISESEISWALT KORRALDADA.

Meie jõudsime nüüd teise põhjapanewa küsimuse juurde, mille õige lahendamise juures ongi ainult wõimalik sarnane juhtimine, mis wastaks praeguse sõjapidamise ajajärgule. See on alluwaile juhtidele (osade ülemaile) tarwilise tegewuswabaduse andmise küsimus, seda piirates ainult üldiste huwide raamides.

Wäga huwitaw on ajaloos tähele panna, kui wõrdlemata kõrgelt oma ajajärgu kohta oli see küsimus lahendatud Suworowi sõjawäes, seega kord Wene sõjawäes. Tema ütleb selle puhul nii: „Kohalik, ollés tingimustele lähedal, otsustab parämini kui kaugemal olew, tema tungib tingimuste jooksu igitunnistesse muutustesse ja juhib oma tegewust sõjaliste reeglite järele. Mina — paremale, peab wasakule — mind mitte kuulata. Mina käskisin edasi, sina näed, ära mine edasi“. Teises kohas räägib tema sellesama küsimuse kohta: „Küside wanematelt keelan kōwasti; iga posti ülem teeb mässajatele ise kiire ja kōwa löögi, wastutusele wõtmise kartuse all wähesse tegewuse pärast.*.“

Milline imestamiswäärt lahkumine neist waadetest, mis walitsesid sakslaste ja austerlaste juures sel ajal. Tuletage meelde ka eespool toodud Napoleoni kirju marshal Berthier'le.

Sõjakunsti edaspidine arenemine esitas weel suuremaid nõudmisi alluwate juhtide (osade ülemate) isetegewusele. Ja samal ajal, kui Wene naabrid — sakslased — püsiwa tööga rahuajal tegid suuri edusamme, jõudsid järele ja läksid edasi, sõjakunsti ewolutsiooni nõuetest mitte maha jäädes, wenelased ei liikunud edasi selles suhtes, unustades Suworowi õpetuse, ja elu jõudis neist mööda. Wisake ainult kiire pilk Wene-Jaapani sõja sündmuste pääle. Wenelaste mahajäämise põhjuseks ei wõi lugeda eraalgatuse tähtsusest mitteamusaamist. Palju anderikkaid töid oli kirjutatud selle teema pääle — nimetan ai-

*) Суворовъ въ сообщеніяхъ профессоровъ Николаевской Академіи Генеральнаго Штаба, кōиде 1, лhk. 13.

nult kindral Woide omi.*) Raskuse keskpunkt on minu arwates mujal. Wenelased arwasid, et eraalgatus awaldub ise, et on waja ainult käskida. Nad ei wõtnud arwesse, et teda ei saa üle öö luua, waid ainult arendada kauaaegse metoodilise kaswatusega. Ka meil kõneldakse praegu palju sõduri kaswatusest, ülemate (juhtide) ettewalmistus aga jäetakse kõr-wale. Eraalgatus on wäga tujukas taim, seda peab kaswatama hoolsa käega. Ka kõige wähem ebasoodne tegur takistab tema kaswu ja wõib teda isegi häwitada. Nende tegurite hulgas on kõige kahjulikum formaalse ühtluse tagaajamine, mis lämmatab igasugu indiwiiduaalsuse. Teine pahe, mis alluwate juh-tide (osade ülemate) iseteadwuse arenemist takistab, on sõja-wägede juhtimise süsteem, mis on põhjendatud wanema juhi wahelasegamistele. Kui tihti tuleb niisuguse nähtuse õigusta-miseks kuulda kaebtusi alluwate ettewalmistamattuse üle. Kuid need kaebtused on selle mitteamusaamise tagajärg, et eraalga-tus ei saa areneda sääl, kus wanem juht ei usalda alluwaid ja end igasse asjasse segab; laps ei wõi käima õppida seni, kui teda ei lasta iseseiswalt käia; mitte ühtki rasket wõimlemise wõtet ei saa ära õppida, kui seda ei lubata ehk kardetakse lasta teha õpilasele.

Kõik sõjawäed, kes endise korralduste andmise korra juures praegusele juhtimisele üle läksid, mis põhjendatud t ö ja o t u s e l e, elasid üle selle kriitilise perioodi. Moltke lahendas selle küsimuse järgmiselt: „Praeguste lahingunõuete juures tekib puhtteoreetiline küsimus: kumb pool peab siis alguse panema sellele usaldusele, mida asi tungiwalt nõuab — kas juhtiwad wõi juhitawad? Kui esimestel seda usaldust ei ole, siis jääwad teised tihti käske ootama, mööda lastes soodsaid silma-pilke. Nad kannatawad tihti wastukäiwate korralduste all. Kuid sellega kaob ka usaldus nende poolt. Nii peab alguse tegema ülem.“ Saksa sõjawäes wiidi see praktikas ellu nimelt nii. Moltke ilmutas tema poolt juhitud sõdades esimes-test sammest pääle kõikumata usaldust sõjawäe osade tege-wuse wastu, mida tema juhtis imestamiswäärt lühikeste, kuid kahtlemata selgete sõnadega. Nende wead wõttis tema alati wastu stooilise rahuga. Ja rehkendas nendega ka edaspidises tegewuses. Nimelt selle kohta käiwad tema sõnad, et „Die Strategie ist ein System der Aushilfen“ (Strateegia on abistuste süsteem).

*) „Дѣйствительное значеніе самостоятельности въ командной системѣ на войнѣ“.

„Самостоятельность частныхъ начальниковъ на войнѣ.“

Nüüdisaja korralduste andmise aluseks peab wõtma Moltke mõtte, et wanem juht peab korraldama ainult seda, mida alluwal iseseiswalt korraldada ei saa.

See mõte on wägede juhtimise alusena läbiwiidud Lääne-Euroopa ja Jaapani sõjawägede wäljamäärustikus.

Selle idee elluwiimise täielik uurimine wiib meid strateegia ja taktika alasse. Ettetöetud töö piirid sunniwad aga vaatama selle idee läbiwiimise küsimust ainult juhtimise waatepunktist.

Juhtimise tsentralisatsiooni aste wäljendub kõigepäält ülesannete andmise korras sõjawägede ühendustele. Ülesannete andmise korra juures peab kindlalt meeles pidama, et wanem juht peab selgesti wäljaütlemata alluwal, „mis tema peab tegema“, wõimalikult teda mitte sidudes juhatastega, „kuidas seda tarwis teha“.

Wanem juht segab küsimusse, „kuidas tarwis teha“, ainult wadjaduse piirides, et tegewuse ühtlust tagada.

Selleks, et selgeks teha, kus on seadusliku waheseisemise piir, peab meeles pidama järgmist:

Meie aja lahing koosneb terwest reast lahingutest, mida peetakse mitme kolonni poolt ehk mitmes suunas. Wiimastes peab tihti lahingu algatuse ja pidamise otsekohese juhtimise jätma kohalise juhi kätte. Niisugune otsekohene juhtimine on wõimalik meie oludes ainult brigaadi piirides. See on tingitud isikliku läbikäimise ning waatlemise wõimalusest ja wõimalusest mõjuda lahingu käigu pääle wälja suurtükiwäe (raske ja kerge) tulega.

Juhil, kes mitme kolonni ehk mitmes suunas tegewust juhib, tuleb töötada ainult kaardi ja ettekannete järele. Seepärast ei tohi tema üksikasjusse tungida. Teda peab huwitama ainult gruppeerimine ja lahingu arenemine gruppides. Seepärast peab juht, kes mitut kolonni ehk mitmes suunas tegewust juhib, näitama alluwaltele üksustele piiri, millest nemad peawad üle minema teatawaks ajaks, kui ka nende liikumiseks ja tegewuseks määratud riba piirid. Kui waenlane weel wäga kaugel ja tema kokkupõrge wõimata, wõib sarnaseid käske anda armee grupis ja armees (meil rinde juht) mõne päewa pääle ette, jättes alluwalte juhtide (meil diwiisi juhtide) oma äranägemise järele määrata päewa teekonnad ja öökorterite kohad. Mida waenlasele ligemal, kus wead ja lahkmõtted saawad juba rohkem kardetawaks, peab juht, kes mitut kolonni ehk mitmes suunas tegewust juhib, ära näitama öökorterite kohad igapäew. Lahingu ootel tuleb tihti, liikumise täielikumana ühtlustamise (ja wastastikuse asetuse) pärast, pääle nende andmete weel ära näidata wäljaastumise, kohale jõudmise ehk sellest ehk teisest piirkonnast läbimineku (sinna jõudmise) aeg.

Ülaltoodust pidas kinni kindral Moltke. Sel wiisil juhtis tegewust kindral Joffre ja Saksa kindralstaap armeede liikumist suures sõjas.

Pääle nende juhataste peab iga juht, kes mitut kolonni ehk mitmes suunas tegewust juhü, weel hoolitsema temale tarwiliste teadete saamise eest waenlase kohta. Seepärast annab ta korraldusi temale otsekohe alluwatele luuramise osadele. Ta annab tarwiduse korral ka juhatusi luuramise üle alluwatele juhtidele, ära näidates nendele ulatuse, kui kaugele nemad oma luuramist peawad toimetama.

Tegewuse wabadust saawutetakse gruppeerimisega. Kaitse on iga alluwa juhi enese otsekohene asi. Seepärast näitab mitme kolonni juht ainult üksikute kolonnide kaitse piirid (ja seda ka tarwiduse korral).

Brigaadi juht peab kõigepäält arwesse wõtma oma kolonni taktilist walmisolekut lahinguks. Seepärast peab tema pääle lähedama luure kindlustama harutamise kiiruse wastasega kokku puutumise korraks ja kolonni osade kõige täielikumä wastastikuse kaastöö lahingu ajal. Sarnasteks abinõudeks on: kaitseosade koosseis ja jõud, suurtükiwäe asukoht, pääjõudude kolonnid j. n. e.

Ülalmainitust on näha see wahe, mis on brigaadi ja kõrgemate sõjawägede ühenduste juhtimiste wahel. Armeel ja korpuse juhti (meil rinde ja diwiisi) huwitab ööpukusel ja rännakul ainult harwendetud kolonnide wõrdlew seisukoht, wäeosade paigutuse üksikasjad ei puutu neisse (wälja arwatud erakorralised juhtumised); kolonnide juhtidele aga on paigutuse üksikasjad wäga tähtsad, seepärast korraldawad nemad sarnaseid küsimusi ise.

Seesama wahe on osade suunimises lahingusse: kui teiwale armeele ehk korpusele (meil rindele ehk diwiisile) on wahel küllalt näidata suuna, siis peab brigaadile täpikäalt eraldama piirkonna, ja bataljonidele polgus ja roodudele bataljonis peab pääle nende pääletungi piirides ära näitama juba järkjärgult kõik nende hüpped ühelt soodsalt seisukohalt teisele.

Osad sedawõrd, kuidas wäheneb nende koosseisu tõttu wõime iseseiswalt lahingut läbiwiia, nõuawad järjest suurenewat tegewuse kooskõlastamist naabritega ja järelikult ka üksikasjalisemaid juhatusi ülewalt (oma otsekoheselt juhilt).

Seepärast peawad, sõjawäe ühenduste suurenemise tõttu, käsud järjest lühenema.

Selles suhtes iseloomulikuks näituseks wõib olla Ojama käsk lahingu ajal Shahe jõe juures. 8. oktoobriks selgus Ojamaale, nagu kindral Hamilton kirjutab, seisukord, ja tema annab

kõige lihtsama lahingu käsu, milline kunagi antud sarnasele suurele sõjawäele. See on järgmine:

„Armeed peavad püüdma võimalikult koondada oma jõudusid omil positsioonel ja olema walmis wastupääletungiks niipea kui selleks soodne juhus ilmub.“

Olles juhi waheseegamise piirid ülesannete ülesseadmise alal läbiwaadanud, tähendame nüüd, et neid piire määravad weel teised andmed, ja nimelt wajadus käsutada ainult otsekohe alluwait üksusi.

Esimesel pilgul wõib paista, et tegewuse ühtlust tagab kõige paremini laialdane käskude andmine otsekohe wanema juhi poolt, wahepäälsetest instantsest mööda minnes; wiimane annab ühes sellega ka kiirenduse. „Kuid kasu, mida juht loodab saada otsekohese waheseegamisega,“ kirjutab Moltke, „on suuremalt osalt ainult näiline*). Need kasud maksawad kallist hinda. Kõigepäält, korralduste andmine wahepäälseist instantsest mööda minnes kõrwaldab ligemaid abilisi, milleks on juhi otsekohesed alluwait, järelikult teeb töö keeruliseks. See keerulsus suureneb ruttu ja kisub wanema juhi detailsesse, misjuures ta selge ja rahuliku pilgu kaotab terwiku pääle; wiimase asjaolu tagajärjel kaob möödapääsmatult ka tegewuse ühtlus.“

Pääle selle on otsekohene abinõude käsutamine, mis alluwait kätes, kahjulik psühholoogilisest küljest. See õõnestab nooremas juhis usku oma tegewusse ja tõmbab teda aktiivse kaastöö juurest passiivsele ülewalt korralduste ootamise teele. Alluwait aktiivne kaastöö on täiel määral võimalik ainult siis, kui ta wabalt ja eneses kindel olles käsutab omi abinõusid. Antud ülesannet täites on temal omad jõud arwesse wõetud, iga ootamata osade ärawõtmine temalt rikub seda ja raskendab järelikult tema iseseiswat tööd. Kas wõis Wene sõjawäes Jaapani sõja ajal oodata juhtidelt aktiivsus, kui ülemjuhataja käskude hulgas leidub korraldusi, nagu järgmine telegramm, saadetud armeede juhtidele enne operatsiooni Sandepu juures:**)

„Sõjawägede asetuse operatsioonide ettewalmistuse perioodis mõjub tingimata nende operatsioonide täitmise pääle ja sääljures mitte ainult ühe armee piirides, waid kõige kolme, seepärast palun Teid tähendatud perioodil kõigi jalgwäepolgust suuremate osade ümberpaigutamist lubada ainult minu nõusolekul.“

*) Moltkes Kriegslehren — IV—2. jagu, lhk. 18.

**) Русско-Японская война. Работа военно-исторической комиссии. Көйде IV, lhk. 192.

Ainult otsekohe alluwaile juhtidele korralduste andmise nõudest kinnipidamine tagab täieliku tööjaotuse läbiwiimise ja wäärib järelikult erilist tähelepanu sõja juhtimises praegusel ajal.

Siiski wõiwad olukorra tingimused sundida wäejuhti sellest nõudest kõrwale kalduma.

Sarnaseid waheseisemise juhtumisi, kui soowimatud nad ka on, saab ikka olema. Tarwis on ainult, et wäejuhi ja tema kindralstaabi arusaamise oleks kindlasti juurdunud mõte, et sarnasel waheseisemisel on oma warjuküljed, suurendades tsentralisatsiooni ja raskendades järelikult wägede juhtimist. Kindral Moltke oli 1870 a. augustikuus sunnitud lähemalt juhtima 1. armee tegewust, sest kindral Steinmetz ei tahtnud awalikult kirjutustes, mis puutuwad 1. armeesse, rohkem üksik-asjaliselt ära näidata ülesandeid igale tema korpusele. Niisugune waheseisemine oli tõesti tarwilik nende tingimuste tõttu, mis tekkisid pääkorterite wahekorradest, järelikult wastasid elule. Kuid sama elu näitab sarnase tsentralisatsiooni mitte-soodsaid külgi. 18. augusti lahingus toob osawõtmine 1. armee tegewustest seda, et lahingu lõpuks Saksa sõjawägede kõrgem juhtimine langeb täielikult selle armee nurjaminekute mõju alla, mille tagajärjel kaoteti waatekoha ühtlus ja waate selgus.

Sarnane asi kordus Saksa sõjawäes suures sõjas Marne lahingus 2. armee juures, kus kindral v. Bülow andus oma parema tiiva raske olukorra mõjule ega pannud tähele oma armee wasaku tiiva edu. Ka ooberst-leitnant Hentschi sisuline wiga seisis ainult selles.

Napoleon käsutab weel sagedamini kui Moltke sõjawäe üksusi, mis temale otsekohe ei allu. See on seletetaw tema kaastööliste suurema osa etteawalmistamattusega.

Ehk küll Moltke ja Napoleoni sõdade uurimine näitab üksikuid waheseisemise juhtumisi mitte otsekohe alluwate sõjawäe üksuste käsutamise mõttes, siiski wõib tähele panna, et Moltke ja isegi Napoleon pidasid nagu teatawat piiri.

Selleks piiriks wõib pidada teist alluwuse astet, näituseks armeegrupi juhile — korpused, armee juhile (meil ülemjuhatajale) — diwiisid, korpuse juhile (meil rinde juhile) — brigaadid, diwiisi juhile — polgud.

Sellest piirist peabki kinni pidama. Siinjuures ei tohi praegu öeldut mingil tingimisel mõista, nagu peaks armeegrupi juht juhtima korpuseid, armee juht — diwiise j. n. e.; iga wäejuht peab püüdma juhtida ainult otsekohe alluwaid sõjawägede ühendusi.

Wanema juhi kasuliku waheseegamise piire waadeldes peab weel mainima suurt tähtsust, mille omab nüüdisaja sõjas olewa organisatsiooni alalhoidmine ja juhuslikest ühendustest loobumine.

Ülalpool nägime, kui raske on praegusel ajal õige korralduste andmine. Nüüdisaja sõjawäe juhtimisele wastawat lahendust võib saawutada ainult aegsasti ettevalmistatud juhtimise organide abil, mis juba kokkutöötanud. Sõjawägede ühenduste improviseerimise juures raskendub tähendatud lahendus tuntawalt. Seepärast on õige töö võimalik ainult kindlaksmääratud organisatsioonist kinni pidades. Wormiliselt ja arwuliselt võib bataljonide, batareide ja eskadronide arwu kergesti soowitawa arwuni tõsta, kuid organisatsiooni rikkumine, mis häwitab wastastikuse koostöö harjumuse, paneb kõrwuti osad, kes üksteist ei tunne ja järelikut üksteist ka ei usalda, teeb selle suuruse kvalitatiivselt tuntawalt vähemaks. Nimelt seepärast, mitte ainult üldse taktilises suhtes, waid isegi wõttes küsimust kõige kitsamates juhtimise tehnika raamides, peab tähendama, et organisatsiooni rikkumine on äärmiselt kahjulik. See ei soodusta üü jaotust, järelikut takistab Moltke reegli läbiwiimist.

Organisatsiooni alalhoidmise suur tähtsus nüüdisaja taktikas, mis põhjendatud töö jaotusele, on terawalt läbiwiidud Lääne-Euroopa ja Jaapani wäljamäärustikes, mis läbistatud Moltke ideedest.

Wene-Jaapani sõja uurimine näitab selgesti, kuiwõrd Wene sõjawäkke ei olnud tunginud organisatsiooni alalhoidmise tähtsuse äratundmine. Organisatsioonist mittelugupidamine wäljendub tihti weel taktilistel õppustel ja manöwüritel.

Seepärast peame meie eriti tugewalt läbistuma kindlaksmääratud organisatsiooni alalhoidmise olulise tähtsuse mõttest. Organisatsiooni austamine peab kaswama lihasse ja weresse. Korralduste andmise tehnikas wäljendub see reegli wastuwõtmises: Kõik lahingu korraldused teha wastawalt armeedele, korpustele (meil rindele), diwiisele, brigaadele, polkudele, aga mitte juhuslikele ühendustele.